

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Postavení Římskokatolické církve v komunistickém Československu

Martin Rejsek

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra politologie a mezinárodních vztahů
Studijní program Mezinárodní teritoriální studia
Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce

Postavení Římskokatolické církve v komunistickém Československu
Martin Rejsek

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D.
Katedra politologie a mezinárodních vztahů
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci na téma Postavení Římskokatolické církve v komunistickém Československu zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Vladimíru Naxerovi, Ph.D. za cenné rady, trpělivost a vstřícný přístup při vedení této práce.

Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Petru Hruškovi, Th.D. a Ing. Josefu Mixovi za poskytnutí rozhovorů, prostřednictvím kterých se podělili o své životní příběhy.

Velký dík také patří mé rodině a přítelkyni, kteří mě po dobu studia a zpracovávání práce plně podporovali.

Obsah

1. Úvod	1
2. Komunismus a jeho vztah k víře	4
3. Římskokatolická církev v českých zemích	10
4. Římskokatolická církev v době komunismu	17
4.1 Československé právo a církev	17
4.2 Perzekuce lidí spojených s církví.....	25
4.3 Vztahy státu a věřících.....	33
4.4 Československá strana lidová.....	39
5. Závěr	43
6. Seznam použité literatury a pramenů.....	47
7. Resumé	54
8. Přílohy	55
8.1 Příloha č. 1 – Přepis rozhovoru s Petrem Hruškou.....	56
8.2 Příloha č. 2 – Přepis rozhovoru s Josefem Mixou	67

1. Úvod

Křesťanství se na území českých zemí začalo vyskytovat už někdy na přelomu 8. a 9. století a od té doby se vyvíjelo až do dnešní doby. Při svém vývoji ovšem církev zažívala časy, které byly pro její rozkvět veskrze pozitivní – zejména pak období 13. a 14. století, kdy docházelo k velkému rozmachu nejen duchovnímu, ale též sociálnímu, vzdělávacímu nebo kulturnímu. V tomto období bylo například povýšeno Pražské biskupství na arcibiskupství, čímž se český stát stal plnoprávným královstvím a nemusel tak už být závislý na mohučském arcibiskupství, jako po staletí dříve (Zlámal 2007: 214–215).

Vedle těchto pozitivních časů pro církev ale můžeme v českých dějinách najít i časy, které jejímu rozvoji nebyly nakloněny. Jedná se například o dobu 16. století, kdy zde probíhala reformace a země byla nábožensky rozdělena, nebo též o dobu vlády Marie Terezie a Josefa II., kteří jakožto osvícenští panovníci prosazovali mnoho církevních reforem – toleranční patent, zřízení náboženských fondů, reformu farního systému, rušení klášterů apod. Dalším nelehkým obdobím pro Římskokatolickou církev byla též doba vlády komunistické strany v Československu, při níž byla církev pronásledována, kněží i věřící byli perzekvováni, církev byla zbavena majetku a samotná se tak dostala pod přímý vliv státu (Zlámal 2008: 158, Balík – Hanuš 2013: 7). V této bakalářské práci bych proto chtěl prozkoumat posledně popsání období.

Jedná se o téma velice zajímavé, neboť pokud vezmeme v potaz i jiné země včleněné do východního bloku, v mnohých z nich si církev i přes nadvládu místní komunistické strany udržela dobré postavení a místní občané se s ní nadále identifikovali – takováto situace byla například v Polsku, Slovinsku či Chorvatsku. Naopak situace v Albánii a Československu pro církev nebyla vůbec příznivá a zdejší komunistické strany postupovaly proti církvi nejvíce a nejdůsledněji (Müller – Neundorf 2012: 561, 563).

Hlavním cílem této bakalářské práce je tedy zjistit, jaké měla Římskokatolická církev postavení v komunistickém Československu. K dosažení tohoto cíle jsem si vytyčil celou řadu dílčích otázek, na které se pokusím odpovědět v jednotlivých kapitolách.

Otázky, na které se budu snažit najít odpovědi, jsou následující: Jak se stavěli tzv. duchovní otcí komunismu – Karel Marx, Friedrich Engels, Vladimír Iljič Lenin – k náboženství? Jaký je postoj komunismu k víře a náboženství? Jaké bylo historicky postavení Římskokatolické církve v českých zemích a jaké to mělo dopady po nástupu komunismu? Jak komunisté zahrnuli svůj proticírkevní postoj do právního řádu Československa? Jak se vyvíjel vztah Římskokatolické církve a Komunistické strany Československa v průběhu jejího čtyřicetiletého vládnutí? Jakým způsobem byli kněží, věřící a další v Československu perzekvováni za svou víru a účast na náboženském životě či jaká byla situace pro Československou stranu lidovou?

Odpovědi na výše zmíněné otázky budu hledat v pracích zabývajících se touto problematikou, dobových dokumentech a rád bych práci obohatil i vsuvkami v podobě výtahu z rozhovoru s nejdéle sloužícím farářem v České republice – Josefem Mixou, který se jako kněz setkal s perzekucí ze strany československého státu, nebo chebským farářem Petrem Hruškou o jeho otci, Luboši Hruškovi, který byl československým vojákem, politickým vězněm a mimo jiné i tvůrcem plzeňské Meditační zahrady, která je koncipována jako Památník obětem zla. Na vsuvkách z těchto rozhovorů nebudu stavět tuto práci, poslouží spíš pro dokreslení situace, která v té době panovala.

V první kapitole se budu věnovat teoretickému rozboru prací a myšlenek duchovních otců komunismu Karla Marxe a Friedricha Engelse, ale i pracemi a myšlenkami Vladimíra Iljiče Lenina, který ideje dvou výše jmenovaných myslitelů přepracoval, upravil a převedl je do praxe v Rusku.

Druhá kapitola bude malým exkurzem do historie Římskokatolické církve na mnou sledovaném území, neboť složitější postavení zde měla církev například už v době rekatolizace českých zemí či za vlády Marie Terezie a Josefa II. Rád bych se proto v této kapitole zaměřil na to, zda a případně jak se složitější situace podepsala na následném postavení Římskokatolické církve na mnou sledovaném období.

Hlavní, třetí kapitola bude věnována konkrétním příkladům z Československa, na kterých bude vidět, jaký měla Římskokatolická církev vztah se zdejší Komunistickou stranou Československa a státem či jak se tento vztah v průběhu

času vyvíjel. Dále bych chtěl v této kapitole zjistit, jakým způsobem byla církev, kněží a věřící perzekvováni a jak se čtyřicetileté období nadvlády komunistické strany podepsalo na zdejším vztahu věřících a Římskokatolické církve.

Problematice Římskokatolické církve na území Československa se věnuje celá řada autorů a je jí věnováno mnoho knih. Mezi významné autory, kteří se zabývají tímto obdobím, můžeme zařadit například Stanislava Balíka, Jiřího Hanuše, Petra Fialu a řadu dalších. Tématu Římskokatolické církve či teologie obecně se věnuje též Centrum pro studium demokracie a kultury, v jehož rámci vyšla celá řada knih zabývajících se zmíněnou tematikou. Patří mezi ně například tituly – *Katolická církev v Československu 1945–1989* (Balík – Hanuš 2013), *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích* (Fiala – Hanuš 2001), *Laboratoř sekularizace* (Fiala 2007), *Český politický katolicismus 1848–2005* (Fiala et al. 2008) a další. Při své práci se budu též zabývat, jak už jsem se výše zmínil, díly Karla Marxe, Friedricha Engelse, Vladimíra Iljiče Lenina či dobovými dokumenty tehdejšího Československa a Římskokatolické církve. V tomto případě musím vzít v potaz dobu, ve které zmiňovaná díla a dokumenty vznikaly a kriticky s nimi pracovat, neb byly ovlivněny mnoha faktory jako například ideologií, ve které vznikaly.

2. Komunismus a jeho vztah k víře

Prvopočátky komunistického myšlení lze vidět už dříve v minulosti. Nalezneme ho například už v Novém zákoně či později u Thomase Mora, Tommasa Campanelly a dalších myslitelů. Ovšem za duchovní otce komunismu (marxismu), tak jak ho chápeme dnes, lze právem považovat Karla Marxe a Friedricha Engelse, kteří své myšlenky zformulovali v polovině devatenáctého století. Při své práci ovšem vycházeli z myšlenek nejen socialistických myslitelů, mezi něž můžeme zařadit například Maximiliena Robespiera, Davida Ricarda, Georga Wilhelma Friedricha Hegela a další. Komunismem se následně zaštiťovala celá řada režimů, která často ale nepracovala s čistým marxismem, ale většinou si jej přetvořila ve své specifické mutace. Jako příklad můžeme uvést marxismus-leninismus v Sovětském svazu či maoismus v Čínské lidové republice (Service 2009: 23–24). Cílem této kapitoly je tedy zjistit, jak se výše zmínění myslitelé a jejich ideologie stavěli k víře a náboženství.

Cílem marxismu je dosažení celosvětové beztrždní komunistické společnosti. Takové, která zde byla ještě v dobách prvobytně pospolné společnosti, ještě než se začaly formovat společenské třídy. Komunismus viděli Marx s Engelsem jako poslední fázi lidských dějin, které předcházelo otrokářství, feudalismus, kapitalismus a socialismus. Posledně jmenovaný měl být už jakýmsi mezikrokem, na jehož konci měla být beztrždní komunistická společnost. Marx a Engels se chtěli vypořádat právě s výše zmíněným kapitalismem, který je dle nich překonaný a velký problém viděli právě v třídní společnosti. V otrokářství, feudalismu i kapitalismu vždy vznikla menšinová společenská vrstva, která ovládala většinu společnosti – v otrokářství to byl otrokář, který měl pod sebou otroky. Ti byli zbaveni veškeré osobní svobody a pracovali pro svého pána. Feudalismus měl své feudály – vlastníky půdy, jež z marxistického pohledu vykořisťovali nevolníky, kteří jejich půdu obdělávali a byli na nich nejen ekonomicky závislí (Marx – Engels 1974 [1848]: 13–14).

V případě kapitalismu zde byla menšinová společenská vrstva buržoazie, která držela ve svých rukou výrobní prostředky a kapitál, čímž ovládala většinu – proletariát, vykořisťovala jej tvrdou prací v továrnách za velice špatných podmínek a velice nízkého platu. Moderní komunistická společnost, ve kterou

doufali marxisté, tak měla být rovnostářská, beztřídní, výrobní prostředky měly být ve vlastnictví všech a všichni měli být rovně zapojeni do samosprávy. Vznikla by tak úplně nová komunistická společnost (Marx – Engels 1974 [1848]: 13–14). Jak je vidět, dle Marxe a Engelse a jejich Manifestu komunistické strany, jsou dějiny plné třídních bojů mezi vrstvou ovládající a vrstvou ovládanou. V kapitalismu je ovládající vrstvou buržoazie a vykořisťovanou vrstvou proletářů. To, že se obyčejný proletář prozatím nevzbouří a nesvrhne buržoazii, je mimo jiné zapříčiněno jejich koncepcí tzv. základny a nadstavby.

Koncepce základny a nadstavby je velice důležitá proto, že se skrze ní v marxistické teorii nahlíží na společnost. Základnu tvoří veškeré výrobní vztahy, jako vztahy zaměstnavatelů a zaměstnanců, materiály a zdroje potřebné k výrobě apod. Nadstavbu naopak tvoří například kultura, společenské normy, zvyklosti, politická struktura stát či právě náboženství. Vztah mezi základnou a nadstavbou je v podstatě takový, že nadstavba přímo vyrůstá ze základny a slouží k jejímu ospravedlnování (Cole 2014; Suchting 1983: 154–155). Z výše uvedeného vyplývá, že nadstavba slouží k upevnění a v mnoha případech i ospravedlnění základny, rozumějme, k ospravedlnění nerovných vztahů mezi společenskými třídami. Základna by tedy bez nadstavby nemohla existovat a stejně to platí i naopak.

Pro lepší vysvětlení tohoto konceptu si vezměme například už zmíněný kapitalismus, ve kterém dle Marxe je masa vykořisťovaných dělníků – proletářů a nad nimi malá skupinka těch, kteří ve svých rukou drží většinu kapitálu. Proč se dělníci nevzbouří kvůli takovému nerovnému vztahu? Protože je zde nadstavba, která obyčejnému proletáři ospravedlňuje systém, ve kterém se pohybuje. Dává mu naději v to, že se z prostého dělníka svou prací, pílí a štěstím může vypracovat také v držitele kapitálu a vejít do skupiny buržoazie. Hraje zde roli také náboženství, které nepřímo ospravedlňuje nerovné vztahy tím, že dělníkovi dává naději na lepší posmrtný život, když už ten na zemi je náročný a nestojí za nic. Díky tomuto ospravedlnění nerovných vztahů, se proletářská masa prozatím nevzbouří, i když jednou k tomu dojde.

Dobře je ono ospravedlnování nerovných vztahů vidět v následující pasáži *Manifestu komunistické strany* v části Buržoové a proletáři:

„Životní podmínky staré společnosti jsou už zničeny v životních podmínkách proletariátu. Proletář nemá vlastnictví; jeho poměr k ženě a dětem nemá už nic společného s buržoazními rodinnými vztahy; moderní průmyslová práce, moderní jařmo kapitálu, stejné v Anglii jako ve Francii, v Americe jako v Německu, setřely z něho všechn národní charakter. Zákony, morálka, náboženství jsou pro něho jen buržoazní předsudky, za nimiž se opět skrývají jenom buržoazní zájmy“ (Marx – Engels 1974 [1848]: 19).

Engels například ve své práci *Vývoj socialismu od utopie k vědě* popisuje, jak se buržoazie stala součástí vládnoucích tříd Anglie a náboženství se pro ně stalo opět ospravedlněním jejich postavení tak, aby to prostému proletáři vůbec nevadilo: *„Potřeboval z nich vytlouci co nejvíc práce a co nejlepší práci; proto je musel vychovávat k patřičné pokoře. Sám byl pobožný; náboženství bylo pro něj korouhví, pod níž bojoval proti králi i lordům; zkrátka také objevil, že mu toto náboženství může posloužit, jako prostředek ke zpracování mysli jeho přirozených poddaných, aby byli poslušní příkazů svých chlebodárců, které se Bohu zlíbilo nad nimi ustanovit. Zkrátka, anglická buržoazie se nyní podílela na potlačování „nižších stavů“, veliké vyrábějící masy lidu, a jedním z prostředků používaných k tomu byl vliv náboženství“ (Engels nedat. [1880]: nestr.).*

Poměrně důležitá je též pasáž, ve které Marx ve své *Kritice Hegelovy filosofie práva* píše: *„Zrušit náboženství jako ilusorní štěstí lidu znamená žádat jeho skutečné štěstí. Požadavek vzdát se ilusí o svém postavení je požadavek vzdát se postavení, ve kterém je zapotřebí ilusí. Kritika náboženství je tedy v zárodku kritikou tohoto slzavého údolí, jemuž náboženství tvoří svatozář“ (Marx nedat. [1844]: nestr.).* Nacházíme se opět u výše zmíněné základny a nadstavby. Náboženství dle Marxe je součástí nadstavby, která ospravedlňuje to, jakým způsobem jsou dělníci v továrnách vykořisťováni a jak je tento nerovný vztah špatný. Slzavým údolím tedy můžeme chápat právě špatné podmínky vykořisťované třídy a svatozáří se opět rozumí ospravedlňování nerovných vztahů mezi držiteli kapitálu a vykořisťovanými. Zrušením náboženství bychom tedy dospěli do fáze, kdy bychom lidu otevřeli oči a ukázali, v jakých nerovných vztazích se nachází a že je buržoazií vykořisťován, proti čemuž by se vykořisťovaná většina mohla vzbouřit.

Jak už jsem výše nastínil, marxismus je ideologie, která vylučuje existenci jakéhokoliv nadpřirozena, mystična či něčeho podobného. Doslova Marx píše: *„Základem nenáboženské kritiky je: člověk dělá náboženství, náboženství nedělá člověka. Náboženství je totiž sebeuvědomění a sebedůvěra člověka, který se buďto ještě nenašel, nebo se už zase sám sobě ztratil“* (Marx nedat. [1844]: nestr.).

„Náboženská bída je jednak výrazem skutečné bídy, jednak protestem proti skutečné bídě. Náboženství je povzdech utlačeného tvora, cit bezcitného světa, duch bezduchých poměrů. Je to opium lidu“ (Marx nedat. [1844]: nestr.). Náboženství jako opium lidu je asi nejznámější Marxova teze týkající se náboženství. Je otázkou, co Marx přesně tímto spojením myslel. Opium můžeme tedy chápat například jako drogu, která člověka drží v nevědomí a tlumí jeho vnímání světa takového, jaký je. V kontextu doby a toho, co už bylo výše popsáno, může toto opium prostého dělníka držet v nevědomí a ospravedlňovat to, v jakých nuzných podmínkách žije.

Jak už jsem výše zmínil, původně měl být komunismus univerzální a jednotný, ale postupně začaly vznikat jeho různé modifikace. Jednou z nich je i marxismus-leninismus, se kterým přišli ruští myslitelé v čele s Vladimírem Iljičem Leninem a Lvem Davidovičem Trockým. Právě marxismus-leninismus měl být zaveden v Rusku, respektive později v Sovětském svazu a touto ideologií s menšími či většími obměnami se poté řídily i ostatní státy spadající do východního bloku, mezi něž patřilo i Československo (Reiman 2000: 38–41).

Ve stejném duchu jako Marx mluví o náboženství Vladimír Iljič Lenin, dokonce použil stejné přirovnání k náboženství jako Karl Marx (viz výše) – oba jej nazvali opiem lidu: *„Bezmocnost vykořisťovaných tříd v boji proti vykořisťovatelům plodí víru v lepší posmrtný život stejně nevyhnutelně, jako vyvolává bezmocnost divocha v boji vůči přírodě víru v bohy, ďábly, zázraky apod. Toho, kdo po celý život pracuje a trpí nouzí, náboženství učí pokoře a trpělivosti v pozemském životě a utěšuje ho nadějí na odměnu na nebesích. A ty, kdo žijí z cizí práce, učí náboženství v tomto pozemském životě dobročinnosti a nabízí jim tak velmi laciné ospravedlnění pro celou jejich vykořisťovatelskou existenci, prodává jim tak za přijatelnou cenu poukázky*

na nebeskou blaženost. Náboženství je opium lidu. Náboženství je jakási duchovní kořalka, ve které otroci kapitálu utápějí svou lidskou podobu, své nároky na život alespoň trochu důstojný člověka“ (Lenin 1983: 159). Tuto pasáž tedy můžeme opět přetavit v teorii základny a nadstavby, kdy náboženství a víra v lepší posmrtný život (nadstavba) dává naději těžce pracujícím a vykořisťovaným třídám, jak přežít svůj život v pokoře a trpělivosti v pozemském životě tak, že se proti svým vykořisťovatelům nevbouří. Náboženství připodobňuje v tomto případě k duchovní kořalce, jejíž výklad můžeme chápat podobně jako Marxovo opium lidu.

V dalších Leninových řádcích je vidět opovrhování náboženstvím, které označuje tmářstvím: *„Jenže otrok, který si uvědomil své otroctví a vzchopil se k boji za své osvobození, je už otrokem jenom napůl. Dnešní uvědomělý dělník, odchovaný průmyslovou tovární velkovýrobou a zcivilizovaný městským životem, s pohrdáním odvrhne náboženské předsudky, přenechává nebe kněžím a buržoazním svatouškům a bojuje za svůj lepší život tady na zemi. Soudobý proletariát se staví na stranu socialismu, který přibírá do boje proti náboženskému tmářství vědu a vyprošťuje dělníky ze zajetí víry v posmrtný život tím, že je sjednocuje k opravdovému boji za lepší život na zemi“ (Lenin 1983: 160).*

Ruku v ruce s tímto jde i myšlenka odluky státu od církve, kterou Lenin (1983: 162) také prosazuje: *„Žádáme úplnou odluku církve od státu, abychom mohli proti náboženskému tmářství bojovat čistě ideovou a jen ideovou zbraní (...) Pro nás ovšem ideový boj není soukromou záležitostí, nýbrž záležitostí celé strany, všeho proletariátu.“*

Jak už bylo zmíněno, pro marxisty je pouze věda jediným pramenem poznání. Nevěří totiž, že by vědu mohlo překonat něco jako zjevení, zázrak apod. Hmota je pro ně tou základní skutečností, která zde byla ještě před „duchem“ či myšlenkou, které jsou až výsledkem, který vymyslel člověk (Garaudy 1951: 135; Laski 1938: 40).

Z výše uvedeného je tedy zcela zřejmé, že se komunismus vymezuje proti náboženství jako takovému, které akorát lidi drží v nevědomí a tlumí jejich vnímání světa takový, jaký je. Marx náboženství dokonce nazval opiem lidstva.

Oficiální ideologie tedy byla bojovně ateistická, a pokud chtěli komunisté vytvořit novou komunistickou společnost, bylo jasné, že se museli zcela zřeknout a oprostít od náboženství, které vnímali jako svého ideového konkurenta (Elster 1986: 181).

Proč tomu tak bylo? Marxismus, který byl jako ideologie základem pro represivní totalitní komunistický režim, si dle předních představitelů teorie totalitarismu – Hannah Arendtové, Carla J. Friedricha a Zbigniewa K. Brzezińskiego – kladl za cíl vysvětlit a později i ovládat veškeré aspekty lidského života (Bankowicz 2013: 19). Arendtová tak dle Bankowicze (2013: 20–21) říká, že totalitarismus obecně směřuje nejen k ovládnutí oblasti politiky, ale usiluje také o podmanění si soukromého života lidí, aby tak mohl přeměnit samotnou přirozenost člověka. Tento nový člověk by se stal poddaným státní moci a vládnoucí strany. Podobně to vysvětluje i Friedrich společně s Brzezińskim, kteří pojmenovali šest znaků totalitarismu, mezi něž patří právě to, že jediná oficiální ideologie vysvětluje všechny aspekty lidského života, kterým se občané musejí podřít. Přesně proto marxismus, respektive komunismus, vnímal církve jako své ideové konkurenty. Církev se totiž také snažila (ovšem pomocí jiných prostředků) vysvětlovat veškeré aspekty lidského života a byla zde s člověkem prakticky od kolébky až po ten čas, kdy člověk odešel z tohoto světa.

Jak už bylo zmíněno dříve, režimy, které se označovaly jako komunistické, se v každé zemi vyvíjely trochu jinak, dle místních specifik. Mnohdy se tedy stávalo, že „komunistické země“, které by měly jít stejným směrem, pohlížely na různá témata a problematiku zcela jinak. Takové situace nastávaly i v případě náboženství. Každý komunistický režim postupoval proti církvím, kněžím a věřícím jinak a i to se v průběhu času mnohdy měnilo. Jiná situace byla tedy pro církve v Polsku, kde si uchovala poměrně dobré postavení, a jiná v Československu či například v Albánii. Tu vyhlásil Enver Hodža za první ateistický stát světa. Každá země tedy měla svá jednotlivá specifika, jak v různých časových obdobích postupovala proti církvím, ovšem základ ideologie se nezměnil. Ten zůstal protináboženský a vnímal náboženství a Římskokatolickou církev jako svého ideového konkurenta, kterého je třeba odstranit (Balík – Hanuš 2013: 7–9; Service 2009: 18–19).

3. Římskokatolická církev v českých zemích

Protože jsou dějiny Římskokatolické církve v českých zemích velice dlouhé, určitě není cílem tohoto textu vyložit veškeré dění na sledovaném území. Cílem této kapitoly je zjistit, jaké bylo historicky postavení Římskokatolické církve a víry v českých zemích, a jaké to mělo následně dopady po nástupu komunismu, který se právě proti dřívějším „pochybením“ církve vyhrazoval. V této kapitole se tedy zaměříme na okamžiky a události, které nám přinesou odpověď na výše uvedenou otázku.

Důležité pro české země z hlediska náboženství bylo období husitství, kdy Římskokatolická církev přišla o své majetky, ale i administrativní strukturu a přispělo též k reformaci, vzniku protestantských církví a stavovské monarchie (Mikulec a kol. 2013: 53–54; Zlámal 2008: 51–56, 68, 90).

Znovu nabrání vlivu Římskokatolické církve a postupná rekatolizace obyvatelstva tak byla možná až po nástupu Habsburků na český trůn, kteří se postupně začali řídit tzv. Augšpurskou konfesí, ve které byla zanesena zásada „cuius regio, eius religio“ neboli „čí země, toho náboženství“. Česká Římskokatolická církev se tak jasně přiklonila na stranu katolických Habsburků, kdežto většinová protestantská církev hájila stavovské uspořádání země. Jedním z mezníků rekatolizace země byl příchod jezuitů na české území, kteří postupem času začali konat mise mimo Prahu (Louthan 2011: 11–14, Zlámal 2008: 257–259, 261).

Situace v Evropě ale i českých zemích postupem času dospěla až k velikému ozbrojenému konfliktu, který nazýváme třicetiletou válkou. Šlo v ní mimo jiné o vyvrcholení sporů katolíků a protestantů. Po nejrůznějších vojenských bitvách a politickém vyjednávání byli protestanté poraženi a Vestfálský mír znamenal ještě větší příklon k Augšpurské konfesi (Zlámal 2008: 323–325; Ryneš 2014: 14–15). Toto můžeme vnímat jako jeden ze zlomů, který znamenal ještě větší míru rekatolizace, která byla až násilná. Znamenal též odchod mnoha vzdělaných lidí té doby, kteří emigrovali právě kvůli svému náboženskému přesvědčení.

Právě v době po Bílé hoře můžeme v českých zemích vidět systematickou likvidaci protestantismu, který vyznávala většina zdejších obyvatel (Petráček 2013: 29). Probíhala zde majetková likvidace stoupenců protestantismu, Římskokatolická církev přebírala zpět majetek, který dříve ztratila. Budovala novou farní správu a ti, kteří odmítli přejít zpět ke katolické víře, museli většinou odejít ze země. V dalších letech byla nekatolická vyznání postavena úplně mimo zákon. Postupem času se tedy násilná rekatolizace dotkla i obyčejných lidí. Stát tvořil byrokratický aparát, díky kterému mohly fungovat tzv. reformační komise, díky nimž docházelo mezi obyčejnými lidmi k rekatolizaci. Ta byla často opět až násilná, dle výše uvedené praxe (Mikulec a kol. 2013: 72–73).

Petr Fiala (2007: 28–29) tedy rekatolizaci českých zemí vnímá jako jednu z příčin pozdější sekularizace a náboženské lhostejnosti českého národa. S odkazem na Kořalku (1996: 86–87) říká, že rekatolizace českých zemí se sice tvářila jako úspěšná, avšak české katolictví s výjimkou části území Moravy a jižních Čech se stalo poměrně povrchním. Poukazuje též na to, že se později Římskokatolická církev jako instituce stala pro formující se českou společnost symbolem prvků spojovaných s Habsburskou monarchií, kterou Češi tolik odmítali. Dále říká, že sem nemůžeme zařadit celou církev jako celek, neboť někteří katoličtí kněží působili v českém národním hnutí, o čemž bude řeč později.

Velice důležité pro církev na našem území bylo také období tzv. josefínských reforem, které jsou spojovány s osvícenským panovníkem Josefem II. Tyto reformy měly velký vliv na postavení a strukturu Římskokatolické církve na území, kterému vládl. Josef II. byl přesvědčen o nutnosti nastolení náboženské svobody, neboť ta by uvolnila navrstvené napětí, které existovalo mezi vládou, poddanými a církví. Po dlouhé debatě tedy došlo k vyhlášení tzv. tolerančního patentu, který umožňoval nekatolíkům praktikovat svou víru. Tolerovány tedy začalo být luteránské, kalvinistické, pravoslavné a židovské vyznání. Jiné konfese tento patent nepovoloval. Jak název napovídá, jednalo se opravdu o tolerování jiných vyznání, o zrovnoprávnění jako takovém nemůže být řeč. Toleranční patent byl zlomem v tom, jak byla doposud vnímána svoboda vyznání. I přesto, že katolická víra a církev zůstala ve svém postavení, ztratila ale

možnost úplně kontrolovat občany a ti se tak stali méně závislí na církvi a mohli více vykonávat pro stát (Mikulec a kol. 2013: 95–96, 100).

Římskokatolické církve se v této době též dotkl zásah státu proti klášterům a řeholníkům, kdy byla zrušena celá řada klášterů. Z movitého i nemovitého majetku zrušených klášterů totiž bohatl stát, který zřídil v každé zemi náboženský fond. Díky tomu mohl reorganizovat církevní správu tak, aby byla kompatibilní se stávajícím krajským zřízením. Byly tak vytvořeny nové fary, ve kterých působili státem placení a vyškolení lidé, kteří kromě povolání kněží působili jako úředníci, kteří provozovali osvětovou činnost, dávali královským poddaným vědět o nových nařízeních státu apod. (Mikulec a kol. 2013: 102–103, 105; Nešpor 2006: 225–227).

Díky tomuto tak měla v celé zemi vzniknout „nová církev“ založená na vzájemné důvěře mezi státem a zástupci Římskokatolické církve. Některé Josefovy reformy se ovšem po jeho smrti ukázaly jako neúčinné a církev se v některých věcech vrátila do minulosti. Některé reformy, jako například toleranční patent, přežily i nadále (Mikulec a kol. 2013: 107).

19. století je často označováno jako „dlouhé“ a nejen pro české země se neslo ve znamení velkých změn a národního obrození. Například dle Nešpora (2010: 284–285) a Malíře (2007: 11–13) můžeme právě v dlouhém devatenáctém století vidět zrod české sekularizace či antiklerikálního odmítání církví, hlavně té dominantní – Římskokatolické. Za takovýmto vztahem stojí mimo jiné právě už výše zmíněné josefínské reformy, francouzská revoluce, rozpad Svaté říše římské či právě národní obrození.

V této době byl obecně kladen důraz na to, aby bylo náboženství jako takové vytlačeno ze státní a veřejné sféry, do sféry osobní. Státy se začaly projevovat jako spíše konfesijně neutrální a náboženství tak začalo v životě běžných lidí ztrácet na váze. V důsledku tohoto kroku bylo pro obyvatelstvo těžší se s něčím identifikovat. Doposud to totiž byla církev, těsně spojená se státem, se kterou se obyvatelstvo mohlo ztotožňovat, což se nyní vlivem mnoha změn ve společnosti měnilo a lidé si často hledali nové „náhradní náboženství“, se kterým by se mohli identifikovat (Petráček 2013: 68). Takovýmto „náhražkovým náboženstvím“ je v 19. století často označován nacionalismus,

který v mnoha ohledech právě náboženství nahrazoval. Začaly se totiž řešit otázky národnostní a místo náboženských svátků a slavností prosazovat slavnosti, poutě či rituály, národní (Malíř 2007: 12–14).

K vzednutí českého národního obrození vedly mnohé důvody jako například soupeření němčiny s češtinou, snižování významu českých zemí v rámci Habsburské monarchie či rakousko-uherské vyrovnání, ze kterého české země nevyšly jako autonomní jednotka, ale jako součást rakouského Předlitavska. Národní obrození kladlo na stát různé požadavky, které nebyly mnohdy uspokojeny a znamenalo propojení národních myšlenek s idejemi politickými (Ryneš 2014: 12–13, 25).

V českých zemích tak mezi Čechy a Němci došlo k vyhocení vztahů a také k ochlazení vztahů vůči monarchii, což přinášelo i antiklerikální a proticírkevní odpor. Ten zde byl hlavně proto, že Římskokatolická církev byla pevně spjata se státem a katoličtí kněží vykonávali nejen kněžské povinnosti, ale byli i státními úředníky. To zapříčinily josefínské reformy, které založily mnoho lokálních far tak, aby to věřící neměli do kostela moc daleko a zbytečně se nevyčerpávali a mohli řádně pracovat. Rozdíl byl též mezi německými kněžími, kteří se klonili spíše k monarchii a kněžími českými, kteří sympatizovali, ba co víc, tvořili většinu národních obrozenců té doby (jsou považováni za zakladatele novodobé české literatury, vyučovali češtinu, zakládali vědeckou literaturu, zakládali čtenářské a pěvecké spolky atd.). Ovšem i přesto, že byli kněží nepostradatelnou součástí českého národního obrození, začaly se v jeho průběhu vytvářet a objevovat zdejší elity, které už nemuselo nahrazovat katolické duchovenstvo, které se tím pádem začalo pomalu dostávat do pozadí (Ryneš 2014: 25–26; Petráček 2013: 70–74; Nešpor 2010: 285; Zlámal 2009: 64–70).

Na zmenšení vlivu církve v této době mělo vliv hned několik faktorů. Snižovala ho například industrializace, kdy dělníci tíhli k socialistickým proudům či například prudký demografický růst populace, která se během devatenáctého století téměř zdvojnásobila. Římskokatolická církev tak nestíhala zejména ve městech budovat nové farnosti a mnoho lidí tak už vyrůstalo bez přímého působení církve. Právě ve městech se začíná tvořit skupina obyvatelstva, která se rozchází s církví nejen kvůli tomu, že s církví „nevyrostla“, ale také kvůli jejímu

těsnému navázání na stát. Situaci nepomohl ani návrat jezuitského řádu zpět do českých zemí, což vyvolalo velkou vlnu nevole, zejména kvůli protijeziuitské agresivní kampani navázané na minulost (Petráček 2013: 72–73; Nešpor – Kaiserová eds. 2010: 33–34).

Ani po vzniku samostatného Československého státu v čele s Tomášem Garrigue Masarykem¹ to zde Římskokatolická církev neměla lehké. Sám T. G. Masaryk se proti Římskokatolické církvi ohrazoval s tím, že katolíci dostanou jen tolik práv, kolik si jich vybojují. Státní ideologie tehdejšího státu byla totiž postavena na protikatolické koncepci českých dějin. Římskokatolická církev byla právě za svou nekritickou věrnost a oddanost bývalé monarchii poměrně dost kritizována (Petráček 2013: 75; Kořalka 1996: 87).

K protikatolickým výpadům přispěl český zahraniční odboj, který se za první světové války vyjadřoval nejen protirakousky, ale i protikatolicky. Představitelé protihabsburského národního hnutí v Římskokatolické církvi viděli právě oporu bývalé Habsburské monarchie a zmenšením vlivu katolictví na kulturní a společenský život viděli zásadní prvek nově vznikajícího státu (Fiala et al. 2008: 178–179).

Českoslovenští politici také kladli velký důraz na odluku církve od státu, kterou předpokládal například už T. G. Masaryk ve *Washingtonské deklaraci*: „Československý stát bude republikou. Ve stálé snaze o pokrok zaručí úplnou svobodu svědomí, náboženství a vědy, literatury a umění, slova, tisku a práva shromažďovacího a petičního. Církev bude odloučena od státu. Naše demokracie bude spočívat na všeobecném právu hlasovacím“ (Washingtonská deklarace 1918, nestr.).

Problémem ovšem v tomto případě nebyla otázka ano či ne odluce, ale jak odluku státu a církve provést, neb zde bylo hned několik možných variant, jak ji realizovat. Nakonec se odluka církve od státu i přes všechny snahy vzhledem ke komplikovaným náboženským poměrům nekonala (Balík et al. 2015: 70–71).

Odlišná situace pro církve nastala při tzv. druhé republice, kterou můžeme datovat od podepsání tzv. Mnichovské dohody až do vyhlášení Protektorátu

¹ Tomáš Garrigue Masaryk se hlásil k reformované – helvetské církvi (Kořalka 1996: 87).

Čechy a Morava. V tomto období nastalo jediné období v českých dějinách, kdy byl nastolen krajně pravicový režim z českých zdrojů. Do čela českého katolicismu se dostalo jeho konzervativní křídlo, které se ohrazovalo vůči tomu demokraticky orientovanému z první republiky. Cílem konzervativní církevní elity bylo zvrátit odsekularizování české společnosti pomocí autoritářského režimu dle hesla „Katolictví zákonem!“. Římskokatolická církev tak v tomto období hrála opět důležitou úlohu nejen ve státě, ale i ve veřejném či kulturním životě (Rataj 2006: 5–6; Fiala et al. 2008: 311).

Druhá světová válka byla další událostí, která Římskokatolickou církev na našem území ještě před nástupem komunistů k moci poznamenala. Při ní se část duchovních i laiků zapojila do protinacistického odboje. Například dle Zlámala (2010: 198) bylo procento pronásledovaných, vězněných či zemřelých kněží asi největší ze všech poznamenaných povolání. V tomto období docházelo i k tomu, že někteří kněží kolabovali s nacistickým režimem, ale spíš než o selhání církve jako takové se jednalo vždy o osobní selhání jedinců. Mezi pronásledovanými v oblasti Česka bylo duchovenstvo všech hodností.

Trochu jiná situace platila pro kněžstvo slovenské, které se vyhnulo Hitlerovým zvěrstvům díky trpěnému fašistickému režimu, který na Slovensku toho času panoval. Opět ale nejde paušalizovat a celá řada slovenských katolických kněží se zapojila do slovenského partyzánského odboje. Z druhé světové války tedy česká a slovenská katolická církev vyšla v úplně jiném postavení. Ta česká se těšila poměrně dobrému renomé hlavně kvůli protinacistickému odboji a statečnosti, kterou mnoho kněží ukázalo během 2. světové války. Naopak na Slovensku se zejména komunisté snažili Římskokatolickou církev dehonestovat a propagandisticky se vůči ní vymezovat. Často se odvolávali právě na období tzv. Slovenského štátu, kdy mělo Slovensko poměrně dobré vztahy s nacistickým Německem a mnoho kněží se do jejích struktur zapletlo. Po roce 1948 bylo ovšem s oběma církvemi i přes dříve odlišné chápání naloženo velice obdobně a komunisté v tomto ohledu na minulost vůbec nehleděli a mnohdy i formou smyšlených obvinění vůči církvi vystupovali (Balík – Hanuš 2013: 15–16; Synek 2013: 20; Zlámal 2010: 198–199).

Cílem této kapitoly bylo zodpovědět otázku, jaké bylo historicky postavení Římskokatolické církve a víry v českých zemích a jaké to mělo následně dopady po nástupu komunismu. Z dosavadního výkladu lze vypožorovat, že vztah Římskokatolické církve a státu a církve a věřících se v českých zemích dramaticky vyvíjel už od 15. století. Nejdříve vlna protestantismu proměnila většinu obyvatel v protestanty, aby nástup Habsburků na trůn v českých zemích tento trend obrátil a vlnou násilné rekatolizace a dalšími církevními reformami většinu českých zemí přivedl zpět ke katolictví – ovšem s poznámkou, že se jednalo o katolictví spíše povrchní a racionalistické (Kořalka 1996: 87–88). V období tzv. první republiky zase Římskokatolická církev narážela na odpor kvůli své úzké spolupráci s Habsburskou monarchií, v období druhé republiky naopak získala Římskokatolická církev na síle. Situaci následně moc nepomohla ani druhá světová válka, která situaci Římskokatolické církve ještě více zhoršila.

Římskokatolická církev tak do období, kdy se v Československu prosadila Komunistická strana Československa, nevstupovala zrovna v dobrém stavu. Ten byl způsoben právě obtížemi a nelehkými situacemi, které se staly a proběhly ve výše zmíněných obdobích. Právě na zmíněná problematická místa v historii komunisté často naráželi a mnohdy i falešně církev obviňovali či se proti ní jinak ohrazovali. S tímto budu vstupovat i do studia postavení Římskokatolické církve v dobách vlády komunistů v Československu.

4. Římskokatolická církev v době komunismu

Po nástupu komunistů k moci začalo pro Římskokatolickou církev v Československu období, které ji zrovna nepřálo. Jak už bylo výše zmíněno, komunisté církev chápali jako svého ideového konkurenta. Zdejší režim si kladl za cíl církev minimálně umlčet, ale ještě lépe – úplně ji odstranit ze života obyčejných lidí. Cílem této kapitoly je spojit předchozí teoretické a historické znalosti a v jednotlivých podkapitolách, které budou uspořádány tematicky, zjistit, jaký měla církev vztah s Komunistickou stranou Československa či jak se tento vztah v průběhu času vyvíjel. Dále se budu zabývat otázkami: Jak komunisté zahrnuli svůj proticírkevní postoj do právního řádu Československa? Jakým způsobem byli kněží, věřící a další v Československu perzekvováni za svou víru a účast na náboženském životě? Jaká byla situace pro Československou stranu lidovou apod. Tato část bude vedle zdrojů sekundárních založena také na primárních datech. Jde zejména o informace získané prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s nejdéle sloužícím farářem v České republice – Josefem Mixou² ze Stanovic u Karlových Varů, kterého se snažili komunisté zničit a také s chebským farářem Petrem Hruškou o jeho otci Luboši Hruškovi³, který se pokusil o útěk na Západ, jež mu nevyšel a skončil jako politický vězeň, který se právě ve vězení potkal s mnoha církevními hodnostáři. Tyto rozhovory budou využity k dokreslení výkladu.

4.1 Československé právo a církev

Vztah státu a církve se v období před únorem 1948 dá považovat za poměrně dobrý, vyznačující se oboustranným respektováním, neboť jak už bylo výše

² Josef Mixa (1925) byl pokřtěn až v roce 1948, vysvěcen na kněze byl až ve svých čtyřiceti letech, v roce 1965. Působil od března 1968 do září 1973 jako osobní sekretář Františka kardinála Tomáška a jako rektor v kostele sv. Jana Nepomuckého v Praze na Hradčanech. Začal kolem sebe shromažďovat mnoho mladých lidí, kázal proti režimu a mnoho dalšího. Kvůli tomu byl komunisty „uklizen“ do Stanovic u Karlových Varů, kde byl střežen Státní bezpečností. Po sametové revoluci byl ustanoven děkanem v Karlových Varech, kde takto působil až do roku 1996. Žije i nadále ve Stanovicích, kde kromě zdejšího kostela spravuje také kostely a kaple v okolních obcích (Mixa 2015: přebal).

³ Luboš Hruška (1927–2007) se jako mladý důstojník pokusil po únoru 1948 emigrovat na Západ. Na hranicích byl zatčen a odsouzen k osmnácti letům vězení. Během věznění, které nakonec trvalo deset a půl roku, vystřídal mnoho věznic v Česku, ale i na Slovensku. Během svého pobytu za mřížemi se zde potkal s mnoha lidmi, kteří ho do budoucna inspirovali – politici, kněží, učitelé apod. Poté, co byl v roce 1960 propuštěn na amnestii, založil rodinu a tvořil dnes už proslulou plzeňskou meditační zahradu – Památník obětem zla (Kastnerová 1998: 9–10; Synek 2013: 128–129).

uvedeno, církve si nesla ještě z druhé světové války poměrně dobré renomé. V tomto období ovšem už začíná být patrný narůstající vliv komunistů, kteří při parlamentních volbách v roce 1946 získali celkově 38 % hlasů a své silné postavení tak potvrdili. Už v tomto období komunisté začali s návrhy vládních programů a dalších reforem. Ty se často dotýkaly právě samotné církve (Kaplan 1993: 19–20).

Dlouho před únorovým převzetím moci se ve vládě začal projednávat návrh zákona, který měl za cíl zestátnit školy. Mělo tedy dojít k tomu, že by školy zásadně zřizoval stát a výuka náboženství by se stala nepovinnou. Proti tomuto návrhu zákona se postavila celá řada duchovních, běžní katolíci, Apoštolský stolec v Praze či dokonce Vatikán. Tento zákon totiž nezaručoval výjimku právě pro církevní školy, kterým kvůli němu hrozil zánik. Zákon o jednotné škole se právě kvůli protestům a dalším komplikacím dostal do programu jednání parlamentu až v dubnu 1948. Tedy až v době, kdy Československu vládla Komunistická strana Československa. Zákon byl tedy přijat a tím se československé školství změnilo ve školství státní, bez vlivu církve (Hrdina 2006: 125; Kaplan 1993: 14–15).

Další zákon, který se začal projednávat ještě před převzetím moci komunisty, byla revize pozemkové reformy z roku 1919. *Zákon č. 142/1947 Sb.* byl pro církve poměrně zásadní. Výměra církevních pozemků činila přes 177 tisíc hektarů a církvi mělo po reformě zůstat pouze něco málo přes pět tisíc hektarů. Tento zákon byl nakonec prováděn společně s už komunistickým *zákonem č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě*, který se nakonec také církve dotkl. Církvi mohly zůstat pouze kostely, fary a farní zahrady do dvou hektarů. Oba výše zmíněné zákony předpokládaly odškodnění za takto vyvlastněné pozemky, kterých se ovšem Římskokatolická církev za doby vlády komunistů nikdy nedočkala (Hrdina 2006: 122; Kaplan 1993: 16–17). Kvůli těmto zákonům církev de facto přišla o veškerou svou ekonomickou základnu, čímž se stala závislá na státu.

Komunisté s nástupem k moci kromě reforem „obyčejných“ zákonů změnili i ústavu, kterou dnes známe jako tzv. „Ústavu 9. května“. Ta nahradila Ústavní listinu Československé republiky z roku 1920. Přesto, že byla tato nová ústava

přijata až po Vítězném únoru a obsahovala už různé socialistické prvky, její součástí byla stále celá řada práv a svobod občanů, včetně svobody náboženského vyznání (Cutler – Schwartz 1991: 518–519). Výkon tohoto práva ovšem nesměl být zneužit k nenáboženským účelům – rozumějme k protistátní činnosti. V ústavě se píše doslova:

Svoboda svědomí a vyznání

§ 15

(1) Svoboda svědomí se zaručuje.

(2) Světový názor, víra nebo přesvědčení nemůže být nikomu na újmu, nemůže však být důvodem k tomu, aby někdo odpíral plnit občanskou povinnost uloženou mu zákonem.

§ 16

(1) Každý má právo vyznávat soukromě i veřejně jakoukoli náboženskou víru nebo být bez vyznání.

(2) Všechna náboženská vyznání a bezvyznání jsou si před zákonem rovna.

§ 17

(1) Každý má volnost provádět úkony spojené s jakýmkoli náboženským vyznáním nebo bezvyznáním. Výkon tohoto práva však nesmí být v neshodě s veřejným pořádkem ani dobrými mravy. Nedovoluje se zneužívat ho k nenáboženským účelům.

(2) Nikdo nesmí být přímo ani nepřímo nucen k účasti na takovém úkonu.

(Ústavní zákon č. 150/1948 Sb.)

Ovšem jedna věc je, co bylo psáno v ústavě a druhá, jaká byla faktická praxe komunistického režimu. Ta se od toho, co bylo psáno v ústavě, značně lišila. První tři roky komunistického režimu v Československu byly totiž asi nejdynamičtější, co se týká zákonů, které přímo či nepřímo nějakým způsobem omezovaly církeve (Hrdina 2006: 128). „Ústava 9. května“ byla několikrát novelizována a na konec nahrazena ústavou z roku 1960 – ale o té bude řeč až později.

Jak už bylo zmíněno, církev vlivem pozemkových reforem přišla o veškerou půdu a tím pádem i o veškerou svou ekonomickou základnu, kvůli čemuž se stala závislá na státu. Ten dlouho neváhal a hned v roce 1949 nechal díky zákonu č. 217/1949 Sb. zřídit Státní úřad pro věci církevní (dále jen SÚC). Tento úřad se fakticky stal nejvyšším církevním úřadem s právem dohledu a řízení veškerých církevních záležitostí.

Úkolem SÚC tedy bylo dle §2 příslušného zákona:

(...) dbáti o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení, a zajistiti tak pro každého ústavou zaručené právo svobody vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a rovnoprávnosti všech vyznání.

(Zákon č. 217/1949 Sb.)

Další působnost úřadu vymezovalo *vládní nařízení č. 228/1949 Sb.*, které mimo jiné uvádělo, že SÚC se stará o ochranu církevních památek, odborné posuzování církevního a náboženského tisku a publikací, věci charitativní činnosti církví a náboženských společností, správní věci církví, náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obročí či věci hospodářské a finanční (Vládní nařízení č. 228/1949 Sb.) apod. Díky tomuto zákonu a vládnímu nařízení získal Československý stát v čele s Komunistickou stranou Československa vhléd a i pravomoc zasahovat do věcí Římskokatolické církve, což mu dříve nebylo umožněno. Dle Hrdiny (2006: 185) si dokonce sám prezident Gottwald pochvaloval zákon při zasedání ÚV KSČ slovy: „*Dnes je to tak, že my vidíme do jejich krámku, dřív jsme to nevěděli.*“

K výše zmíněnému zákonu a nařízení se vztahuje i další zákon, který byl schválen téhož dne a jedná se o *zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem*. Tento zákon uvalil na církve tuhý dozor, kdy k výkonu duchovenské služby musel být udělen tzv. státní souhlas, a kněží museli skládat slib věrnosti republice. Zákon též zavedl státní dozor nad církevním majetkem a hospodařením a zrušil dřívější právní předpisy, které se týkaly postavení církví a náboženských společností vůči státu. Z kněží a dalších církevních hodnostářů se kvůli tomuto zákonu a státnímu souhlasu stali trpění státní zaměstnanci, kterým byl plat hrazen státem (Jäger 2009: 786; Hrdina 2006: 188; Koura et al. 2014: 29–30).

Pokud se jedná o zmíněný státní souhlas, ten upravoval §2 *zákona č. 218/1949 Sb.* a uvádí se v něm:

§2

Státní souhlas lze udělit jen duchovním, kteří jsou československými státními občany, jsou státně spolehliví a bezúhonní a splňují i jinak všeobecné podmínky pro přijetí do státní služby. Státní úřad pro věci církevní může

v případech hodných zvláštního zřetele prominouti podmínku státního občanství.

(Zákon č. 218/1949 Sb.)

Z výkladu tohoto ustanovení dle Hrdiny (2006: 193) vyplývá, že na udělení státního souhlasu k vykonávání duchovenské činnosti neexistuje právní nárok, stejně jako neexistuje v případě přijetí do státních služeb. To znamená, že jakémukoliv duchovnímu mohl být kdykoliv udělen nebo naopak odebrán státní souhlas k vykonávání duchovenské činnosti či k působení v místech zřízených se státním souhlasem. Stávalo se tak poměrně často, že byl kněžím odebrán souhlas k vykonávání duchovenské činnosti v konkrétním místě a ti byli nuceni odejít například někam do pohraničí, kde by nemohli až tolik ovlivňovat věřící a zejména mládež. Petr Hruška v rozhovoru⁴ k tomuto problému poznamenal: „*A potom byla sledována témata kázání, jestli kazatel nekáže protistátně, nebo jestli za sebou netáhne moc mladejch lidí. Některým potom vzali souhlas, a strčili je někam do pohraničí. To mělo i výhodu, že se tam za ním mohlo dobře jezdit a on tam rozvíjel potají to, co v Plzni třeba rozvíjet nemohl*“ (Hruška 2016).

Skutečným účelem hospodářského zabezpečení církve státem měla být právě faktická izolace českých katolíků od Vatikánu a zbavení se tak jakéhokoli vyššího vedení církve a kontaktu s okolním světem (Jäger 2009: 784–785).

Další oblastí, která byla poúnorovými zákony upravena, bylo shromažďování věřících. To bylo omezeno téměř výhradně na kostely, sbory a modlitebny. Tradiční veřejné akce jako procesí, poutě, mše apod. nebyly po roce 1950 v zásadě povolovány. Veškeré podobné akce pod širým nebem musely být předem hlášeny okresním národním výborům, které je musely nejprve povolit. Tato povolení ovšem v zásadě nebyla vydávána. Podobným omezením se musely řídit i náboženské akce konané v uzavřených místnostech (Jäger 2009: 807–808; Hrdina 2006: 205; Kmeť 2010: 179).

Obřady konané přímo v kostelech a modlitebnách nepodléhaly výše zmíněným ohlašovacím povinnostem, ovšem dle Jägera (2009: 808) bylo nutno zajistit

⁴ Celý rozhovor s farářem Petrem Hruškou – viz Příloha č. 1.

jinými prostředky, aby shromáždění věřících nebylo zneužito k nenáboženským účelům. Tato slova potvrzuje i Petr Hruška, který ze svých vzpomínek poukazuje například na přítomnost příslušníků Státní bezpečnosti, kteří byli bohoslužbám přítomni a hlídali, co se v kostele dělo: „(...) v 80. letech a vlastně i na konci sedmdesátek to bylo tak, že veřejně se mohlo v kostele konat cokoliv. Byli tam estébáci, taková divná pánové, o kterých jsme věděli. Moc se ani nesnažili se krýt a sledovali, co se děje. Sledovali, když nějaký mladý kaplan třeba kázal moc živě nebo pro mládež atd.“ (Hruška 2016).

Další z diskriminačních opatření, která se týkala církví, byl zákon č. 58/1950 Sb. neboli zákon o vysokých školách. Ten mimo jiné stanovil, že bohoslovecké fakulty Karlovy univerzity v Praze a Palackého univerzity v Olomouci jsou vyňaty ze svazku univerzit a budou spadat přímo pod SÚC.

§ 33.

(1) *Bohoslovecká fakulta Karlovy university v Praze se vyjímá ze svazku této university,*

(2) *Cyrilo-Methodějská bohoslovecká fakulta Palackého university v Olomouci se vyjímá ze svazku této university.*

§ 34.

(1) *Vrchní správu a dozor nad bohosloveckými fakultami uvedenými v § 33, jakož i nad Husovou čs. evangelickou fakultou bohosloveckou v Praze, nad Katolickou bohosloveckou fakultou v Bratislavě a nad Slovenskou evangelickou bohosloveckou fakultou v Bratislavě, vykonává ministr pověřený řízením Státního úřadu pro věci církevní.*

(2) *Organisaci fakult uvedených v odstavci 1 a v § 33, jejich zřizování, rušení, slučování a dělení, určování nebo změnu jejich sídel a názvů provádí vláda nařízením.*

(3) *Studijní a zkušební předpisy pro tyto fakulty vydává Státní úřad pro věci církevní v dohodě s ministerstvem školství, věd a umění.*

(4) *V ostatním se tento zákon na bohoslovecké fakulty nevztahuje.*

(Zákon č. 58/1950 Sb.)

Kromě vynětí dvou výše zmíněných fakult z jejich univerzit byly také zrušeny všechny další bohoslovecké fakulty v celém Československu. Ty byly například v Brně, Litoměřicích, Trnavě či Košicích. Římskokatolické bohoslovecké studium se tak v českých zemích vyučovalo pouze v Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze a na Slovensku

v Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Bratislavě (Balík – Hanuš 2013: 111–113; Vládní nařízení č. 112/1950 Sb.).

Kromě těchto změn SÚC zkrátil studium bohoslovectví z pěti na čtyři roky a do studia měly proniknout ještě více předměty marxismu-leninismu. Podobně, jako byly bohoslovecké fakulty centralizovány do dvou bohosloveckých fakult v Praze a Bratislavě, tomu bylo i pro kněžské semináře. Ty se též musely soustředit do dvou tzv. generálních seminářů v Praze a Bratislavě. Vzhledem k výše zmíněným právním opatřením se počty bohoslovců v průběhu vlády komunistů v Československu dramaticky snížily. V roce 1948 se jejich počet blížil osmi stům, v roce 1983 jich bylo pouze 162. Mírné rozdíly v počtu bohoslovců byly patrné například v dobách tzv. pražského jara, kdy jejich počty stouply a následně i v dobách tzv. normalizace, kdy se počet bohoslovců naopak snížil (Balík – Hanuš 2013: 113).

Kromě výše zmíněných zákonů, které se přímo dotýkaly církve, byly některé proticírkevní prvky vneseny i do *trestního zákona č. 86/1950 Sb.* a jeho následných novelizací.

Maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi.

§ 173

(1) Kdo vykonává duchovenskou činnost v církvi nebo v náboženské společnosti bez státního souhlasu, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

(2) Stejně bude potrestán, kdo vykonává duchovenskou činnost v církvi nebo v náboženské společnosti na místě, pro které nebyl ustanoven se státním souhlasem.

(3) Kdo bez státního souhlasu ustanoví jiného k výkonu duchovenské činnosti v církvi nebo v náboženské společnosti, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

§ 174

(1) Kdo úmyslně maří nebo ztěžuje výkon státního dozoru nad církví nebo náboženskou společností, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

(2) Stejně bude potrestán, kdo úmyslně jinak poruší ustanovení zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

(Zákon č. 86/1950 Sb.)

Rok 1960 znamenal v Československu změnu ústavy a přejmenování státu na Československou socialistickou republiku. Tato ústava formálně hleděla na základní lidská práva a svobody včetně těch náboženských. Ve skutečnosti byla lidská práva podmíněna souladem s oficiální ideologií. Čtvrtý článek této ústavy stanovil, že *„vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence“* (Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.) a vymezil se nepřímou proti církvi v článku 16: *„Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu“* (Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.) a také v následujících článcích:

Hlava druhá

Práva a povinnosti občanů

Čl. 24

(...)

(3) Veškerá výchova a všechno vyučování jsou založeny na vědeckém světovém názoru a na těsném spojení školy se životem a prací lidu.

(...)

Čl. 32

(1) Svoboda vyznání je zaručena. Každý může vyznávat jakoukoli náboženskou víru, nebo být bez vyznání, i provádět náboženské úkony, pokud to není v rozporu se zákonem.

(2) Náboženská víra nebo přesvědčení nemůže být důvodem k tomu, aby někdo odpíral plnit občanskou povinnost, která je mu uložena zákonem.

(Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.)

V 50. letech došlo k přijetí ještě celé řady dalších zákonů, které se nějakým způsobem církve dotýkaly. Pro ilustraci můžeme jmenovat například *zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném*, který povoloval uzavírání sňatků pouze před místním národním výborem. Náboženské sňatky nebyly zakázány, ale mohly se provádět až po té, co si snoubenci řekli své „ano“ před národním výborem. Dalším zákonem byl například *zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách*, který předal vedení matrik z rukou církve do rukou státu, čímž se opět zmenšil vliv církve. Ta tuto službu dělala už od 16. století a nyní měla přejít na místní

národní výbory, které k tomu nebyly zpočátku personálně ani materiálně připraveny (Vaško 2007: 22–23).

Velká vlna zákonů, které byly vyloženě proticírkevní či aspoň církev nějakým způsobem omezovaly apod., byla patrna hlavně v prvních letech vlády Komunistické strany Československa, což souvisí s totalitním charakterem režimu v této době. V pozdějších letech vlády komunistů byly schváleny některé další zákony, ale jak už bylo zmíněno, největší vlna jich přišla krátce po chopení se moci komunisty. Výše zmíněné zákony například zbavily církev její ekonomické základny a vrhly ji tak přímo do rukou státní moci. Následně byla církev i nadále omezována celou řadou zákonů a nařízení – od státních souhlasů pro kněží přes zrušení bohosloveckých fakult až po nepovolení náboženských poutí, shromažďování apod. Tyto právní akty Římskokatolickou církev poměrně dost poznamenaly a zásadně změnily její hladké fungování.

4.2 Perzekuce lidí spojených s církví

To, jaké proticírkevní zákony zaváděli komunisté v Československu, už bylo popsáno výše. Nyní se od zákonů přesuneme k tomu, jakým způsobem se Československo stavělo a jakým způsobem perzekvovalo lidi, kteří byli s Římskokatolickou církví bezprostředně spjati. Perzekuce se totiž nějakým způsobem dotkla téměř každého.

Jako první chtěli komunisté umlčet církve v Československu internací jejich hlav. Komunistický režim se tak vyhýbal veřejným soudním procesům a volil spíše cestu tiché likvidace. Jako prvního komunisté internovali arcibiskupa Josefa Berana a to už v roce 1949, čímž jasně ukázali, koho vidí jako symbol Římskokatolické církve a hlavu možného odporu. Ten měl možnost se hned několikrát dostat na svobodu pouze s tou podmínkou, že složí slib věrnosti státu, který jak už bylo výše popsáno, byl povinen pro všechny duchovní. Ten prý vysloveně neodmítl, ale chtěl k němu souhlas od papeže. Ovšem styk s Vatikánem mu byl zakázán a nic se fakticky nezměnilo a následně byl poslán do nuceného vyhnanství v Radvanově (Balík – Hanuš 2013: 76).

Podobná situace nastala i pro další biskupy, kteří byli též eliminováni. Někteří byli podobně jako arcibiskup Beran internováni ve svých rezidencích, někteří

byli obviněni za velezradu a další smyšlené prohřešky a odsouzeni na mnohaletá odnětí svobody či přesunutí do internačních táborů k tomuto účelu zřízených. Stejně procesy se děly i na Slovensku a slovenský episkopát tak byl zasažen úplně stejně jako ten český (Balík – Hanuš 2013: 79–80).

Ovšem to, že se stát zbavil biskupů a obecně vedení Římskokatolické církve, neznamenal, že nechal církev bez vedení. Do čela diecézních kurií dosadil vládní zmocněnce – ateisty, kteří už před tím částečně rozhodovali o věcech církevních. Režim ovšem dle Balíka a Hanuše (2013: 83) nehodlal stavět legitimitu rozhodování v církvi na těchto osobách a do čela diecézí dosadil kněží, kteří s komunisty spolupracovali. Například pražskou arcidiecézi řídil od roku 1951 do roku 1965 kapitulní vikář Antonín Stehlík, který též spolupracoval s režimem. Při rozhovoru⁵ na něj vzpomínal nejstarší farář v České republice, Josef Mixa: *„Přišel srpen 1968, palác je obleženej ruskýma tankama, do mého bytu stříleli, udělali tam doury. V tomhle týdnu obsazení Prahy si mě pozval bývalý vedoucí, osobnost arcibiskupství pražského, kanovník Stehlík, do svého bytu. Posadil si mě do křesla a řekl: „Mixa teďka tě zničím.“ Takže kněz řekl knězi, že ho zničí. No a kolem byly tanky. Bylo to psychologicky rafinovaný. Já věděl, že mě zničej, ale slyšet to takhle evidentně, to bylo něco. Čekal jsem z hrůzou pět a půl roku, než mě zlikvidujou, takže to nebyl žádný med“* (Mixa 2016).

Jenže komunistický režim se nezaměřil pouze na vysoce postavené církevní hodnostáře, ale postupoval například i proti představitelům církevních řádů. Asi nejznámější je monstrproces, který je často nazýván „Machalka a spol.“ Při něm byly obžalovány nejen církevní řády, ale i celá církev z napomáhání imperialismu, boje proti SSSR, špionáži, rozvracení lidově-demokratického zřízení apod. Hlavními obžalovanými byli premonstrát Augustin Machalka, premonstrát Vít Bohumil Tajovský, jezuita František Šilhan, jezuita Adolf Kajpr, jezuita František Mikulášek, františkán Jan Evangelista Urban, dominikán Silvestr Maria Josef Braitto, člen řeckokatolické větve redemptoristů Ján Ivan Mastyliak, redemptorista Jan Blesík a premonstrát Stanislav Barták. Tito všichni byli v době vazby vyslýcháni a mučeni – umístění v podzemní místnosti bez postele, jídla a pití, každou hodinu buzení, mnoho hodin vyslýchání, často ve

⁵ Celý rozhovor s farářem Josefem Mixou – viz Příloha č. 2.

stoje a se zavázanýma očima. Státní bezpečnost se je tak snažila zlomit a naučit předem připravené odpovědi. Všichni až na Stanislava Bartáka se nezlomeni u soudu pokoušeli hájit a vysvětlovat vše popravdě, ne dle předem naučeného scénáře. Barták nakonec dostal nejnižší, dvouletý trest odnětí svobody. Ostatní tresty se pohybovaly v rozmezí od deseti let žaláře až po doživotí (Vaško 2007: 38, 49–50; Balík – Hanuš 2013: 157–158).

Tento monstrproces a i řada dalších kroků sloužily také jako prostředek k legitimizaci toho, co se následně začalo dít s řády v Československu. Všechny tyto procesy byly zároveň umně využívány právě k ničení církve v Československu. Podle Kaplana (1993: 120) byl tento politický proces dokonce jednou z nejdůležitějších součástí politické přípravy likvidace řádů, kdy bylo využito propagandistické kampaně, která měla vyvolat v lidech zlobu a připravit tak půdu pro budoucí akci. Takzvaná „Akce K“ nebo též „Bartolomějská noc českých klášterů“ se mohla rozjet nedlouho po tomto vykonstruovaném procesu.

Proběhla v noci ze 13. na 14. dubna 1950, kdy bylo přes 1700 řeholníků ze 137 řádových domů odvezeno Státní bezpečností do centralizačních a internačních klášterů. Druhá část akce proběhla o několik dní později, kdy byli členové zbylých řádů nuceni k centralizaci dobrovolnou cestou. Na konci akce bylo tedy centralizováno přes 2300 řeholníků a zlikvidováno 219 klášterů. Většinu ze 429 zabraných budov získala armáda, Ministerstvo vnitra a další státní instituce. Politické vedení nakonec tuto akci, při které fakticky zlikvidovalo mužské řády, hodnotilo velice pozitivně. Rudolf Slánský k tomu napsal: *„Zasazujeme dosud největší ránu reakční katolické hierarchii, jejím imperialistickým rezidentům, likvidujeme mimořádně aktivní a nebezpečnou agenturu nepřítele v naší zemi. Zásah podstatně přispěje ke zlomení vlivu imperialistických agentů v katolické církvi“* (Kaplan 1993: 120; Vlček 2011: 150).

Poté, co byli řeholníci převezeni do jednotlivých internačních nebo centralizačních klášterů, začal pro ně režim podobný tomu vězeňskému – podobný řád jako ve vězení, nucené práce či například udělování trestů jako bylo omezení korespondence, omezení spánku či přidělu jídla atd. Přestupkem ovšem mohlo být shledáno cokoliv a tak si žádný z řeholníků nemohl být nikdy ničím jist. Hlavním posláním těchto klášterů tedy bylo převychování

protistátních živelů, které komunisté v řeholnicích viděli (Balík – Hanuš 2013: 161–163).

Vzhledem k tomu, že komunistické vedení vnímalo výsledky „Akce K“ velice pozitivně, začala být připravována tzv. „Akce Ř“, která měla podobný účel a týkala se řeholnic. Tato akce se měla dotknout hlavně řeholí, které působily mimo zdravotnictví, sociální péči či školská zařízení pro postižené. Tato akce neproběhla na rozdíl od „Akce K“ jednorázově, ale postupně, v několika vlnách. V těch bylo převezeno přes čtyři tisíce řeholnic do soustředovacích středisek a dva tisíce z nich musely být přesunuty na nucené práce do průmyslové výroby či v pohraničních oblastech do zemědělství (Balík – Hanuš 2013: 178–179; Koura et al. 2014: 59–60).

Řeholnice ovšem nebyly nikdy z veřejného života přímo odstraněny, neboť jejich služby ve zdravotnictví a dalších už jmenovaných oborech byly jen těžko nahraditelné. Řádové sestry se tak například přesouvaly do pečovatelských ústavů a podobných zařízení, kam nemohl stát sehnat dostatek kvalifikované a také ochotné pracovní síly či byly některé soustředovací kláštery následně přeměněny v charitativní domovy pro řeholnice, kdy byla část internovaných propuštěna a část zůstala jako zaměstnankyně Charity (Koura et al. 2014: 44; Balík – Hanuš 2013: 180–181, 187).

Nelze nezmínit důvody, proč stát proti mužským a ženským řeholím takovýmto způsobem postupoval. Je nasnadě, že přesunutím řeholnic a řeholníků pouze do několika klášterů stát docílil lepší kontroly jejich života. Nelze zapomenout též na to, že je využíval v podstatě jako velice levnou pracovní sílu a prostory, ve kterých dříve tyto řády pobývaly, mohl po jejich přesunutí stát využívat pro své účely. Mimo jiné se uvádí, že právě armáda měla veliký zájem na nemovitém majetku po přesunutých řeholnicích. Nutno též zmínit, že mnoho zabavených nemovitostí bylo necháno ladem a časem zchátralo. O movitý majetek řádů bylo také postaráno. Mnoho knih, spisů, náboženských předmětů, uměleckých předmětů a dalších podobných věcí bylo přiděleno celé řadě institucí, jako byly knihovny, archivy, muzea, galerie apod., ale celá řada jich byla zničena (Vaško 2007: 142; Kaplan 1993: 121).

Nutno ještě podotknouti, že se „Akce K“ i „Akce Ř“ nemohla opřít o žádný tehdejší právní předpis a fakticky tak proběhla nelegálně. Částečně akce, respektive zabavení řádového majetku, zlegalizovala až vyhláška Státního úřadu pro věci církevní č. 351/1950, o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem, ve které se doslova píše:

Státní úřad pro věci církevní stanoví na základě § 5 zákona č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní, § 2 písm. a) a b) vládního nařízení č. 228/1949 Sb., o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní, a § 10 zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem:

§ 1

Správu majetkových podstat řádů a kongregací, které neslouží řeholním účelům, přejímá náboženský fond.

§ 2

Výnosy z těchto majetkových podstat plynoucí zůstávají zachovány pro náboženské účely církve římsko-katolické; použije se jich zejména k úhradě osobních a věcných potřeb řádů a kongregací.

Ministr:

Fierlinger v. r.

(Vyhláška č. 351/1950)

Další, kdo byl perzekucí ze strany komunistického státu poznamenán, byli katoličtí kněží. Režim si totiž uvědomoval, že nestačí izolovat pouze biskupy či zrušit kláštery (viz výše), ale že je také důležité zlikvidovat, umlčet či podrobit si kněží, kteří byli věřícím prakticky nejbliže. Režim se to snažil dělat celou řadou opatření – zrušení bohosloveckých fakult a seminářů a jejich sloučení jen do několika ústavů (viz výše) a tím pádem i větší kontrolou nad lidmi, kteří v nich studovali, dále pak upřednostňováním spolupracujících kněží až k otevřenému boji s řadou z nich a navozováním strachu (Balík – Hanuš 2013: 113).

V prvních letech vlády komunistů se ovšem spíše volilo právě řešení otevřeného boje – respektive politické procesy s kněžími a tím i zbavování svobody kněží. První vlny internace kněží probíhaly v době, kdy byli internováni mužští příslušníci řeholí. Svoboda kněží mohla být omezována v podstatě třemi různými způsoby: mohli být umístěni do internačních táborů nucených prací,

povolání k vojenské službě jako tzv. pětépáci⁶ či si mohli odsloužit svůj trest ve standardní věznici (Balík – Hanuš 2013: 115 –117). Chebský farář Petr Hruška vzpomíná na vyprávění svého tatínka, bývalého vojáka, který chtěl po únoru 1948 uprchnout na Západ, jak se ve vězení spřátelil právě s některými kněžími, kteří ho přivedli k víře: „ (...) začátek byl způsoben určitým obdivem ke kněžím, že se ve vězení chovali nějak jinak. Že ty věci zvládali líp, byli vstřícní k ostatním, že se pro ostatní vězně nasazovali a myslím, že jednou řekl, že chtěl prostě patřit mezi ně, být jako oni. Tak se s nimi začal bavit víc, hlavně s Frantou Šilhanem, který ho postupně vyučoval základům víry a ten počátek jeho víry byl nejspíš v tom svědectví kněží, co tam s nimi byli“ (Hruška 2016).

Vzpomínal též na vyprávění otce, jak se ve vězení sloužily mše: „Veřejně šlo opravdu těžko něco dělat. Říkal mi ale, že slavili mši tak, že si do vězení nechali propašovat nějaké rozinky a kus chleba si odřekli z jídla. Z rozinek vymačkali šťávu, kterou nechali zkvasit a někde potají slavili rychlou mši svatou. Nedělali to samozřejmě se vším všudy, ale naopak to zkrátili jen na to nejnужnější. Pokud byli spolu na nějaké společné cele, tak věřím, že se spolu i nahlas modlili. O tom táta povídal, že když ho přijal bratr Ondřej na Ruzyni, tak se tam první večer modlili úplně všichni – jak političtí vězni, tak vrazi. Ten Ondřej tam byl takové sluníčko a tak se spolu modlili otčenáš všichni“ (Hruška 2016).

Tyto a podobné praktiky byly režimem praktikovány hlavně v počátcích vlády komunistů v Československu, v menší míře i v následujících letech jejich vlády. V období konce 60. let a v době tzv. normalizace se ovšem praktiky režimu staly více sofistikované, spojené s navozováním strachu či psychologickým vydíráním apod. s tím se setkal i nejstarší farář v České republice, Josef Mixa ze Stanovic u Karlových Varů. Vzhledem k tomu, že podle Státní bezpečnosti kázal protistátně a dopustil se celé řady dalších prohřešků, byl „uklizen“ z Prahy právě do Stanovic u Karlových Varů, kde působí i ve svých devadesáti letech. Při

⁶ Pomocné technické prapory neboli PTP, byly útvary Československé armády, které sloužily v první polovině padesátých let k internaci politicky nespolehlivých osob podléhajících tehdejšímu brannému zákonu. Mezi tyto politicky nespolehlivé osoby byly zařazováni právě i kněží. Pětépáci, jak se těmito „nespolehlivým“ brancům říkalo, byli pro režim poměrně levnou pracovní silou, kterou se stát neostýchal využívat. Často se stávalo, že tito branci prožili jako pětépáci celou svou základní vojenskou službu a mnohdy i několik měsíců po jejím ukončení (Louč nedat.).

našem společném rozhovoru vzpomínal na řadu událostí, které jedna státní tajemnice nazvala „psychologickou vraždou“: „Nakonec ale přišla nějaká ženská a řekla, že chce být pokřtěna. No tak jo, proč by nemohla být pokřtěna. Několikrát jsem se s ní katecheticky setkal a potom najednou poslala dopis biskupovi Tomáškovi, že se mnou čeká dítě. Kravina... Já jsem v životě teda neměl s ženskýma žádný techtle mechtle, i když jsem byl šťastně zamilovanej. Ale to bylo v době, kdy ještě žádnéj sex neznamenal ženit se a jdeme na to. To byla normálně čistá láska.

Takže došlo potom k tomu přesunu, na štědrý den jsem čistil roury u jediných funkčních kamen, přijdu nahoru a ona ležela na gauči. Na štědrej den jo... Tak jsem se jí asi čtyři hodiny snažil přemluvit, aby uznala, že to je kravina, aby odešla, načež se konečně sbalila, ale jakmile vstoupila do auta, tak se vrhla na klíčky. Chtěla vzít klíčky. Dostala za úkol setrvat se mnou pod jednou střechou noc. No tak tohle se jim nepodařilo.

Za nějakej tejden přijedu z Varů z nedělní mše svaté, přijdu nahoru a zase tam ležela. Dole zamčino. Ona rozbila okna dole na faře a unikla tím rozbitým oknem dovnitř a tam si lehla. Já se obrátil, šel spát k sousedovi, kterej byl dobrej katolík, a volal jsem policii, že se tady někdo vloupal do fary, aby si ho vyzvedli. Takže oni přijeli ráno autem, vyzvedli si ji a mě to jako namíchlo a řekl jsem dost.

Použiju toho termínu paní tajemnice – psychologická vražda. Jel jsem do Prahy, tam jsem vyhledal jednoho prokurátora, který byl trošičku jako příznivej pro tu věc a řekl jsem mu, jestli v tom můžeme něco udělat. On řekl, že nejde podat žaloba, ale pouze stížnost. A tak jsme podali stížnost na to, co se mnou dělaj, přijeli dva páni, posadili se sem ke stolu a říkali: „Vždyť mi pro vás chceme to nejlepší.“ „Co je to nejlepší,“ odvětil jsem. „No abyste mohl žít s tou dámou.“ „Dámou? Vždyť to je vaše estébačka!“ Pan biskup zjistil, že je dokonce členkou KGB. Nejenom tedy estébačkou. Jiná šarže... Takže jsem řekl, že jestliže to nepřestane, že využiju známosti vyslanců a oznámím do celý Evropy, co se dělá s kněžíma u nás. Načež tohleto přestalo, ale sledovat mě nepřestali“ (Mixa 2016).

Vzhledem k represím státu vůči duchovenstvu a lidem spojených s církví, můžeme v Československu rozpoznat hned tři proudy katolické církve. Jedna byla domácí oficiální církev, v rámci níž působili lidé, kteří se aktivně nezapojovali do státem řízených proticírkevních akcí či se snažili žít v rámci pomyslných mantinelů, které jim komunistický režim vytvořil. Byli zde i lidé, kteří selhali a přímo spolupracovali s režimem. Druhou skupinou byla církev tzv. skrytá, podzemní či tajná, v rámci níž fungovali ti, kteří byli vyloučeni z veřejného života – nepohodlní kněží, představitelé řádů apod. Hranice mezi těmito dvěma proudy byla velice tenká a tak se mnohokrát stávalo, že kněží vykonávali standardní povolenou práci v rámci farnosti a zároveň vykonávali celou řadu činností v rámci neoficiální, skryté církve. V rámci ní například docházelo k výuce teologie mimo oficiální místa, tajnému svěcení kněží a biskupů apod. Poslední skupinou byla tzv. exilová církev, v rámci níž působili lidé, kteří byli donuceni nebo se sami rozhodli k odchodu ze země a z emigrace pomáhali církvi doma – přísunem informací, finančně apod. (Hanuš 2005: 129–130; Balík – Hanuš 2013: 239–241).

Mezi kněžími se ovšem jako v každé napjaté době ukázali i jedinci, kteří se neostýchali nějakým způsobem spolupracovat s komunistickým režimem. Mezi tyto spolupracující kněží lze z nejznámějších zařadit například Josefa Plojhara, Josefa Beneše, Alexandra Horáka či už výše zmíněného Antonína Stehlíka, ale i celou řadu lokálních duchovních. Ti nejčastěji pomáhali režimu s přípravou lokálních politických procesů s některými protikomunisticky naladěnými věřícími či věřící nabádali ke vstupu do jednotných zemědělských družstev apod. (Balík – Hanuš 2013: 127). To, že někteří kněží opravdu spolupracovali s režimem, nejde nějakým způsobem zevšeobecňovat, vždy měli nějaký důvod, proč se tak rozhodli a z pohledu ostatních církevních představitelů šlo vždy o jednotlivá osobní selhání. Prorežimně orientovaní duchovní byli často aktivní v Mírovém hnutí katolického duchovenstva či později ve Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* – organizacích, které byly iniciovány či byly pod vlivem komunistického režimu (Balík – Hanuš 2013: 130–131).

4.3 Vztahy státu a věřících

Co je důležité zmínit, jsou i vztahy státu vůči věřícím, které se následně určitým způsobem odrážely i na vztazích věřících a církve. V průběhu 41leté vlády komunistů v Československu totiž můžeme vyzorovat určité fáze vývoje režimu, které se podepisovaly i na jednotlivých trendech, jak stát přikračoval proti církvím. První pětiletí vlády komunistů tak můžeme vnímat jako nejrepresivnější období, při kterém došlo k velkým krokům omezujícím církev – výše zmíněné „Akce K“ i „Akce Ř“, soudní procesy s kněžími a řeholníky a dalšími lidmi spojenými s církví, vydání proticírkevních zákonů, ekonomické podmanění si Římskokatolické církve apod. Následuje období do konce 50. let, ve kterém můžeme vidět menší uvolnění, ale i přesto zůstává toto období silně represivní. Změna nastává až v 60. letech a je také spojena s tzv. pražským jarem. Toto období uvolnění vrcholí až na začátku 70. let v době tzv. normalizace. Po této fázi můžeme opět vnímat postupné zhoršení vztahů a až úplné strnutí režimu, které trvalo zhruba do poloviny 80. let. Druhá polovina 80. let poté přináší další dynamický vývoj společnosti, který končí v roce 1989 pádem režimu (Balík – Hanuš 2013: 239–241; Balík – Hloušek – Holzer – Šedo 2007: 135, 159). Obecně lze tedy konstatovat, že komunistický režim, vzhledem k dříve popsaným faktům, byl po celou dobu svého trvání protinábožensky zaměřen. V následujících řádcích ovšem bude nutné zohlednit právě zmiňované trendy v různých obdobích vývoje komunistického režimu, které se podepisovaly na vztazích státu a věřících, respektive věřících a církve.

Jak už bylo naznačeno, první pětiletí vlády komunistů v Československu můžeme označit za totalitní, případně kvazi-totalitní období kdy byla společnost masivně mobilizována, ideologii se podřizovaly všechny oblasti lidského života apod. (Balík – Hloušek – Holzer – Šedo 2007: 135–136). V této době se tedy represe státu nevyhnuly ani obyčejným věřícím. V obcích se například konaly lokální politické procesy, při kterých byli žalováni kněží, živnostníci či katecheti, kostelníci a další „místní autority“, kteří se následně dočkali několikaletých trestů či propadnutí majetku. Tyto procesy měly dle Balíka a Hanuše (2013: 212) za následek velký psychologický dopad na obyvatelstvo, které ještě komunistickému režimu vzdorovalo. Tento dopad a strach byl snad ještě větší, než způsobily procesy s vysokými církevními představenými. Tito místní byli

totiž všem dobře známí, byli pro obyvatelstvo reálnější než nějaký odsouzený biskup apod.

Praktikování víry tak bylo zejména v padesátých letech pro obyčejné věřící problematickou záležitostí, neboť fakt, že je někdo věřící, mohl znamenat například to, že člověk přišel o možnost vykonávat některá povolání, jeho finanční ohodnocení bylo nižší, než bylo běžné či bylo člověku a jeho rodině často znemožněno studovat školu, kterou chtěl. Komunistickou stranou bylo také zdůrazňováno, že členství ve straně není slučitelné s příslušností k některé církvi (Kabát 2011: 240; Cuhra 2001: 275–276).

S posledně zmíněným – nemožností jít studovat na vysokou školu – se ovšem až ke konci osmdesátých let setkal i Petr Hruška, který nebyl hned několikrát přijat na vysokou školu – konkrétně na teologickou fakultu. *„(...) Já se hlásil třikrát na teologii a to oni hodně sledovali. Byla to pro ně nezajímavá, ale zároveň zajímavá fakulta. Bylo tam nebezpečí, že se tam budou vychovávat nějakí protistátní živly a StB spolurozhodovala, koho přijmou a koho ne. Hlásil jsem se tedy dvakrát a nikdy to nevyšlo. Podal jsem odvolání a to mi taky bylo zamítnuto pro nesplnění podmínek. Když jsem se hlásil po třetí a opět mě nevzali, tak se táta naštvál, napsal na ministerstvo kultury, pod které to tehdy spadalo, že chce mluvit s nějakým úředníkem, aby nám řekli, jaké podmínky nesplňuji, abychom je mohli splnit (smích). To už byl rok 1988, perestrojka, Gorbačov atd. Na ministerstvu byl mladý úředník, který s námi mluvil hodně otevřeně na férovku a říkal: „To víte, pane Hruška, tady je problém s tou vaší historií, s kriminálem. Víme, že máte výmaz trestu, ale to se s váma vleče...“ Táta se rozčílil a i se mu vysmál. Úředník totiž říkal, že další potíž je, že je táta ve styku s Františkem Šilhanem, který vykonával protistátní činnost. V tom se mu táta vysmál, protože bratr Šilhan byl už několik let po smrti. Úředník řekl: „Aha, to jsme nevěděli.“ a už to pouštěli i trochu ze zřetele a po tomto rozhovoru mě přijali“ (Hruška 2016).*

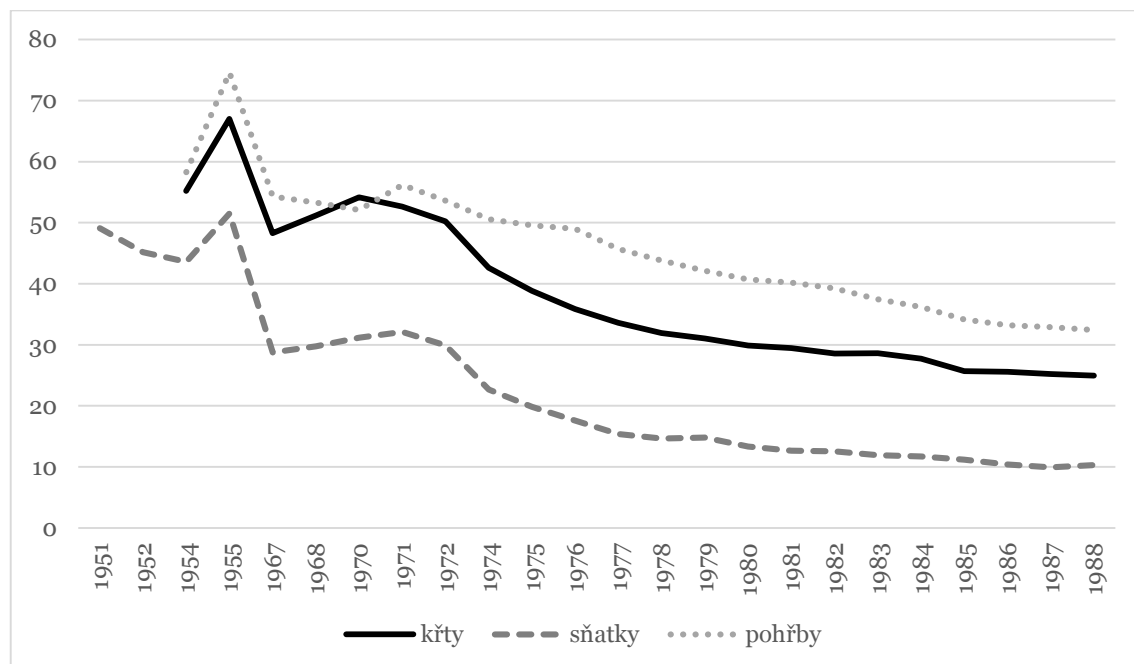
Na výše uvedené pasáži je tedy jasně vidět, že k tíži bylo Petru Hruškovi to, že pocházel z rodiny, která měla „špatný politický profil“, ale také to, že se jeho otec dříve scházel a přátelil s knězem Františkem Šilhanem, se kterým se setkal ve vězení, kde k sobě našli cestu a stali se dobrými přáteli.

Jak už bylo dříve zmíněno, v Československu byly přípustné pouze státní školy, kde se postupně omezovala možnost náboženské výuky. Některé zaměstnanecké skupiny, do nichž patřili i kantoři, byly spojovány s bezvěrectvím a výchovou k němu. Postupně se tedy stávalo, že nebylo možné, aby mládež učil člověk veřejně praktikující svou víru. Jaroslav Cuhra (2002: 247) k tomuto poznamenal, že zatímco v Polsku se v závěru padesátých let konal boj o kříže ve školách a výstavbu nových kostelů, tak v Československu se ze škol místo křížů odstraňovali věřící učitelé.

Snižování působení církve na život lidí tedy bylo jasným trendem, který byl zanesen i do právního rámce Československa (viz výše). Šlo například o zmenšení vlivu církve na zásadní životní události, jako bylo narození, sňatek či úmrtí člověka a její zatlačení pouze „do kostela“. Stát se snažil veškeré úkony týkající se výše zmíněných milníků života člověka převést pod svou správu, aby církev ještě více oslabil a ona tak přestala být samozřejmou součástí lidského života. Proto byly matriky, které před tím spravovala církev, převedeny pod stát, sňatek musel nejdříve proběhnout na místním národním výboru a poté se mohl teprve uskutečnit obřad církevní. Zredukován byl také počet církevních pohřbů apod. (Balík – Hanuš 2013: 213; Cuhra 2001: 277).

Vývoj podílu pokřtěných (z narozených), církevně sezdaných a pohřbených v českých zemích v letech 1951–1988, dobře ilustruje následující graf. V něm je obecně vidět sestupná tendence zájmu o církevní obřady, kterou můžeme vysvětlit jednak protináboženským charakterem režimu, ale také obecnou situací v euroatlantickém prostoru druhé poloviny 20. století – modernizací a obecným ustupováním náboženství ze života lidí. Na druhou stranu jdou v těchto datech vyzorovat odchylky, které se vážou k výše zmíněným fázím komunistického režimu v Československu (Balík – Hanuš 2013: 214–215).

Graf 1: Podíl pokřtěných (z narozených), církevně sezdáných a pohřbených v českých zemích v letech 1951–1988 (v %).

Zdroj: Balík – Hanuš 2013: 214

Účast věřících na nedělních bohoslužbách je jedním z pěti církevních příkázání, čehož si byl komunistický režim dobře vědom a účast věřících minimálně v 50. letech hodně sledoval a hodnotil, jak je jeho proticírkevní politika úspěšná. Dokonce si pověření členové KSČ zapisovali jména těch, kteří se bohoslužeb účastnili, kvůli čemuž poté byly tyto osoby často perzekvovány – viz výše (Balík – Hanuš 2013: 216). Příslušníci státní bezpečnosti také mohli být přítomni při kázáních exponovaných kněží. To potvrdil v rozhovoru kněz Josef Mixa: „*Jo, to se vědělo, věřící to věděli. Estébáci si rovnou ta kázání natáčeli a mohli to proti mně použít v Praze při výslechu, že jsem mluvil skutečně proti nim,*“ (Mixa 2016) i Petr Hruška (2016): „*Byli tam estébáci, takoví divní pánové, o kterých jsme věděli. Moc se ani nesnažili se krýt a sledovali co se děje.*“

V Československu se také vyvíjel počet lidí bez vyznání. Jen pro představu, bylo v roce 1950 v českých zemích při prvním sčítání lidu pod komunistickou vládou přes 500 tisíc lidí bez vyznání, což dělalo skoro 6 % obyvatelstva. Při prvním pokomunistickém sčítání obyvatelstva se toto číslo vyšplhalo na více než čtyři miliony, respektive bezmála 40 % obyvatelstva. Takto dramatické snížení počtu

věřících a snížení zájmu lidí o víru ovšem nelze připisovat pouze komunistickému režimu. Bylo to způsobeno také výše zmíněným fenoménem modernizace, který v euroatlantickém prostoru v druhé polovině 20. století panoval a také celkovým ústupem náboženství z veřejného života a jeho přesunem spíše do sféry soukromé (Mouzelis 2012: 217; Pérez-Agote 2014: 897 Balík – Hanuš 2013: 193, 215).

Jak už bylo uvedeno dříve, zákonem byly upraveny také sešlosti věřících jako poutě a další podobné akce. Ty musely být schváleny okresními národními výbory, které tyto souhlasy často neposkytovaly. Komunistický režim se dokonce pokusil o převzetí této poutní tradice, která byla na zdejšího území poměrně stará. Například v roce 1950 tak byla uspořádána pouť na Svatém Hostýně, která byla nazvána „mohutnou manifestací křesťanského lidu za mír“. V druhé polovině šedesátých let došlo k částečnému oslabení proticírkevního boje, ovšem kromě této doby zůstal postoj režimu k poutím nezměněn až do roku 1985, kdy došlo k velehradské pouti. Ta připomínala 1100. výročí smrti sv. Metoděje. Této akce se zúčastnilo přes dvě stě tisíc věřících a desetitisíce z nich vyjádřili nesouhlas s oficiální státní politikou. V době přípravné fáze této pouti došlo mimo jiné ke střetu kardinála Tomáška s komunistickým režimem. Tomášek chtěl totiž pozvat k tomuto významnému výročí na návštěvu papeže Jana Pavla II., který vyjádřil ochotu na Velehrad přijet. To se ale setkalo s velkým odporem komunistické politické reprezentace, která návštěvu nejvyšší hlavy Římskokatolické církve odmítla. Viděla v ní totiž možnost, že by návštěva papeže zaktivizovala československé věřící a obyvatelstvo a že by tak mohlo vzniknout nějaké podobné protikomunistické odborové hnutí, jako byla například Solidarita v Polsku (Šebek 2012: 274; Balík – Hanuš 2013: 276; Koura et al. 2014: 167).

Fenoménem konce 80. let tedy byly náboženské poutě, při nichž věřící manifestovali sounáležitost s církví a zároveň vyjadřovali svůj odpor vůči náboženskému útlaku ze strany režimu, například i podpisem petice „*Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů*“ katolického laika Augustina Navrátila. Důležité bylo také svatořečení Anežky Přemyslovny v chrámu sv. Petra papežem Janem Pavlem II. 12. listopadu 1989. V této době už režim nekladal žádné překážky zájemcům, kteří by chtěli být přítomni této velké

události, což bylo dáno velkými změnami v mezinárodní politice a postupující erozí sovětského bloku (Koura et al. 2014: 174).

Stát se v době komunismu snažil postupovat také proti katolickým spolkům, prostřednictvím kterých se do života církve zapojovali právě běžní věřící. Ve vztahu k těmto spolkům byla nastolena taktika rušení či slučování s organizacemi podobného zaměření vytvořenými komunisty. Takový osud potkal například i tělovýchovnou organizaci Orel, která sdružovala kolem dvou set tisíc členů a byla v roce 1948 sloučena pod hlavičku Sokola. A zrušení se postupně dočkal také Junák, který v sobě obsahoval i katolické oddíly. Junák byl začleněn do organizace Československého svazu mládeže, kde de iure existoval ještě do roku 1950, ale de facto přestal existovat právě se svým začleněním pod tuto organizaci chvíli po únoru 1948. Podobně skončily také další katolické spolky, se kterými stát při budování lidově demokratické republiky nepočítal (Balík – Hanuš 2013: 195–196; Orel nedat.; Skaut.cz nedat.).

S Orlem jsou spojeny také tzv. orelské procesy, jejichž hlavní vlna proběhla v létě 1949 před Státním soudem. V jedenácti procesech bylo v té době odsouzeno celkem 74 lidí. Jejich zatýkání začalo ovšem už na přelomu roku 1948 a 1949 a výsledky zatčených měly podobný průběh jako v případě vysokých církevních představených vyznačující se bitím, mučením a dalšími drastickými technikami – viz výše. Dle tvrzení Státní bezpečnosti tvořily tyto skupiny ilegální orelskou organizaci. Mezi obviněnými byli například Bohuslav Koukola, Marie Handlová, Karel Procházka a další, kteří byli spojeni s Orlem v minulosti. Mezi oběťmi orelských procesů najdeme například i osobnosti, které s orelskou organizací neměly nic společného. K obvinění stačilo být dobrým přítelem některého z obviněných a vyšetřovatelé už nějaké provinění vymysleli – to byl i případ lidovce Vojtěcha Jandečky, který se stýkal s jednatelem Orla Janem Pištělákem a byl obviněn z napojení na neexistující lidovecké ilegální skupiny a údajnou orelskou podzemní organizaci (Kafka 2002: 186–190).

Jak už bylo výše zmíněno, v prvních letech vlády komunistů můžeme vidět největší proticírkevní aktivitu spojenou se soudními procesy s věřícími, rušením zájmových organizací a spolků, oslabováním vlivu církve na běžné věřící apod.

V následujících obdobích tato proticírkevní aktivita nebyla už tak intenzivní, ale nedá se říct, že by úplně vymizela.

4.4 Československá strana lidová

V předválečném Československu existovaly hned dvě velké křesťanské strany – Československá strana lidová na území českých zemí a na Slovensku Hlinkova slovenská ľudová strana. Představitelé českého odboje v exilu se rozhodli ponechat pouze šest politických stran, které byly zapojeny do tzv. Národní fronty – Komunistickou stranu Československa, Komunistickou stranu Slovenska, Československou stranu sociálně demokratickou, Československou stranu národně socialistickou, Demokratickou stranou a Československou stranu lidovou. Všechny kromě posledně dvou jmenovaných byly více méně antiklerikální. Komunisté právě u Československé strany lidové kladli velký důraz na to, aby strana nebyla pouze katolická, nýbrž křesťanská. Tato změna tedy proběhla, ovšem byla to změna z „nutnosti a navenek“ (Kaplan 1993: 11–12; Barnovský 2005: 1200).

Po únoru 1948 se Národní fronta proměnila tak, že přestala určovat politickou linii státu, kterou v Československu převzali komunisté. Struktura Národní fronty začala odpovídat potřebám komunistického mocenského monopolu. Byly do ní už z dřívější doby zařazeny obě komunistické strany v Československu a povolené nekomunistické strany, ale po Vítězném únoru i různé společenské organizace, ve kterých měli hlavní slovo komunisté – Svaz československo-sovětského přátelství, Svaz československé mládeže apod. (Kocian 2005: 1226–1227; Skilling 1955: 426).

Občanská společnost, politické strany či různé zájmové organizace už neměly v Československu prakticky žádné slovo. Komunisté si ke svému prospěchu podřídili různé společenské organizace i tvorbu veřejného mínění a povolené politické strany, ze kterých udělali nástroj své politiky. Tyto strany se tak staly spíše zájmovými organizacemi a jen omezeně naplňovaly definici politického stranictví, neboť se nijak aktivně nesnažily o získání a vykonávání moci, což v této době ani moc dobře nešlo (Kocian 2005: 1227; Balík – Hloušek – Holzer – Šedo 2007: 147).

Podobně dopadla i Československá strana lidová (ČSL), ve které se po únorových událostech vyměnilo vedení, které deklarovalo podporu socialistickému společenskému řádu. Takto obrozená lidová strana s hlavními osobnostmi Josefem Plojharem a Aloisem Petrem sloužila jako strana, která sdružovala věřící, ale nezastupovala jejich zájmy (jako tomu bylo dříve). Byla určena jako nástroj komunistů k lehčímu ovládnutí věřících. Jediným úkolem strany bylo provádění politiky komunistické strany a souhlas s touto politikou (Daněk 1990: 24; Balík – Hanuš 2013: 225).

V této době byl v každém kraji a okrese zřízen profesionální sekretariát Národní fronty, jež byl vždy veden členem KSC. Tento sekretariát rozhodoval o důležitých věcech členských organizací Národní fronty, takže i o kádrových čistkách uvnitř ČSL, o rušení okresních a krajských sekretariátů strany apod. Ty byly znovuobnoveny až poté, co bylo komunisty schváleno nové vedení. Aby byla ČSL ještě více závislá na státu, Státní bezpečnost se zaměřila na likvidaci jejich hospodářských zařízení a podnikatelské činnosti strany (Lukeš 2005: 1287–1288, 1293).

To, že byl někdo členem ČSL, se po ovládnutí moci komunisty stalo problémem a režim takovýmto lidem bránil v kariéerním růstu, studiu jejich dětí apod. Hlavním důvodem represí byla ovšem i katolická víra, kterou tito lidé většinou vyznávali. Proto v době od února 1948 do konce roku odešlo z Československé strany lidové více než tři sta tisíc členů. Postupně se členská základna této strany zmenšila na pouhých 20 tisíc straníků – což byla kvóta, která musela být dodržována, aby se strana hodně nerozrostla a nemusela být komunisty více respektována. Kolem roku 1968, kdy docházelo ke společenskému uvolnění, toto číslo opět mírně stoupl, ale v dobách normalizace opět pokleslo. Strana už nikdy nenabrala takový masový charakter, jako měla dříve a byla komunisty trpěna celých čtyřicet let jejich nadvlády hlavně proto, že bylo potřeba dokázat, že tzv. Vítězný únor nebyl komunistický puč, ale že s ním souhlasí i nekomunistické vrstvy obyvatelstva a že ve státě stále funguje pluralita politických stran (Lukeš 2005: 1287–1288, 1291; Balík – Hanuš 2013: 225; Ulc 1974: 431, 433).

Nelze nezmínit ani to, že vedení strany sice stálo pod direktivou Národní fronty, ovšem místní organizace, respektive jejich členové si žili v rámci možností vlastním životem. Pokud to místní národní výbory povolily, pořádali různé kulturní akce, zájezdy, při kterých někdy i potají navštěvovali poutní místa či pomáhali starým a nemocným (Daněk 1990: 38).

Rok 1968 tedy znamenal pro ČSL vstup nových straníků a i proto, že nebyli ve straně pouze lidé spolupracující s komunisty, připojila se ČSL v roce 1968 k demokratizační reformě společnosti. Při zasedání Ústředního výboru ČSL v březnu 1968 došlo například k rezignaci všech členů předsednictva strany včetně Josefa Plojhara a bylo zvoleno předsednictvo nové, které ve svém programovém prohlášení tvrdilo, že se hlásí k principům demokratičtějšího socialismu (Fiala et al. 2008: 422–423). V květnu 1968 dokonce ve svém pracovním programu uvedlo: *„Národní frontu chápeme jako politický výraz dobrovolného sdružení především nezávislých, vzájemně si na roveň postavených politických stran, jako základnu pro dialog a konfrontaci vlastních hledisek na řešení základních otázek vývoje společnosti,“* čímž v době uvolnění řekli, že se staví na stejnou úroveň s komunisty (Fiala et al. 2008: 426).

Po invazi vojsk zemí Varšavské smlouvy do Československa se v ČSL museli vzdát výše zmíněných myšlenek o rovnosti stran a větší autonomii Československé strany lidové. ČSL v této době postihla tzv. normalizace a další čistky ve straně. Kdo chtěl být členem, musel souhlasit se směrnicí o ideových zásadách Československé strany lidové, která odpovídala představám normalizace, uznala vedoucí roli KSČ ve společnosti a hlavní směr politiky strany bylo budování socialismu. V této době došlo opět nejen ve straně samotné, ale i v celé společnosti k celkové stagnaci (Lukeš 2005: 1299).

Situace se začala mírně měnit až v polovině osmdesátých let, kdy nastaly demokratizační změny v Sovětském svazu a objevila se zde vidina toho, že by podobné změny mohly začít i v Československu a ČSL by mohla být opět trochu více samostatná. V samotné straně se tak objevily kritické proudy, které začaly vstupovat proti vedení strany, a k vyvrcholení došlo v roce 1989, kdy tzv. Obrodný proud strany získal velikou podporu od straníků. V říjnu 1989 se

uskutečnil sjezd zástupců obrodného proudu, kdy byla schválena celá řada dokumentů, ve kterých požadovali například změnu ústavy, transformaci strany apod. I přesto, že byla ČSL propojena s Národní frontou a zároveň komunistickým režimem, dokázala se po tzv. sametové revoluci očistit a vrátit se k předválečným tradicím křesťanské a demokratické strany (Daněk 1990: 99–100; Lukeš 2005: 1304).

Cílem této kapitoly bylo zjistit, jaký měla církev vztah s Komunistickou stranou Československa či jak se tento vztah v průběhu času vyvíjel. Jak komunisté zahrnuli svůj proticírkevní postoj do právního řádu Československa? Jakým způsobem byli kněží, věřící a další v Československu perzekvováni za svou víru a účast na náboženském životě či jaká byla situace pro Československou stranu lidovou. Z předloženého textu vyplývá, že Komunistická strana Československa, podobně jako komunistické strany v jiných zemích, vnímala Římskokatolickou církev jako svého ideového konkurenta, který zasahoval do všech momentů lidského života. Proto komunisté hned v počátku své vlády zavedli celou řadu zákonů, pomocí nichž se snažili Římskokatolickou církev vytlačit z života běžných lidí. S tím souvisí i věznění, nemožnost kariérního růstu, přijetí na školy apod. lidí, kteří byli nějakým způsobem s církví spjatí. Podobně špatná situace nastala pro Československou stranu lidovou, která v době vlády komunistů v Československu prováděla více méně politiku komunistické strany.

5. Závěr

Předkládaná bakalářská práce si kladla za cíl zjistit, jaké bylo postavení Římskokatolické církve v komunistickém Československu. K dosažení stanoveného cíle bylo zapotřebí zodpovědět na několik dílčích otázek. Jednou z nich bylo například to, jak se duchovní otcí komunismu – Karl Marx, Friedrich Engels a Vladimír Iljič Lenin stavěli k víře a náboženství. Marx náboženství označil za opium lidu, z čehož můžeme chápat, že náboženství viděl jako něco, co běžné dělníky drží v nevědomí a tlumí jejich vnímání světa takového, jaký je. Z písemných děl těchto myslitelů tedy vychází najevo, že náboženství vnímali jako něco, co pomáhá buržoazii ospravedlňovat nerovné vztahy mezi společenskými třídami. S tímto souvisí i druhá otázka a to jaký je postoj komunismu k víře? Komunismus chtěl náboženství úplně vytlačit ze života lidí, protože v něm viděl svého ideového konkurenta. Církev zde totiž byla s člověkem většinou od jeho narození až po odchod z tohoto světa a vysvětlovala mnoho aspektů lidského života, což bylo cílem také marxismu-leninismu, respektive jakékoliv totalitní ideologie. Marxismus-leninismus byla ideologie, která se vyznačovala až bojovným ateismem, což bylo dáno hlavně tím, že nová komunistická společnost, která měla vzniknout, měla být beztřídní a úplně ateistická. Bez „opia“, které by lidstvo neblahým způsobem ovlivňovalo.

Další otázkou, kterou jsem se v práci snažil zodpovědět, byla – jaké bylo historicky postavení Římskokatolické církve v českých zemích a jaké to mělo dopady po nástupu komunismu. Postavení církve v českých zemích bylo po staletí různé a dramaticky se vyvíjelo už od 15. století. Zásadní pro zdejší oblast byla například násilná vlna rekatolizace, po které se z většinou protestantské společnosti stala společnost opět katolická, ovšem s tou poznámkou od některých autorů, že katolictví bylo poměrně povrchní.

Církev se též dotkly tzv. josefínské reformy a větší sepijetí státu a církve, kvůli čemuž byla za první republiky Římskokatolická církev poměrně dost kritizována a byla vnímána jako přísluhovačka habsburského zřízení. Dalším problematickým obdobím byla pro Římskokatolickou církev druhá světová válka, ze které vyšla odlišně Římskokatolická církev v českých zemích a na Slovensku. Ta česká si v průběhu druhé světové války udělala poměrně dobré

renomé díky protinacistickému odboji, do kterého se zapojila část katolických duchovních. Na Slovensku byl problém s tzv. Slovenským štátem, který měl poměrně dobré vztahy s nacistickým Německem, a mnoho kněží toho času kolaborovalo. Komunisté se po nástupu k moci, vzhledem ke svým protináboženským postojům, začali proti církvi propagandisticky vymezovat a útočit na ni. K tomu využili všech možných prostředků, odkazovali se na Slovenský štát, vymýšleli svá nepravdivá obvinění apod., jen aby církev oslabili v očích lidu.

Další otázkou bylo to, jakým způsobem komunisté zahrnuli svůj proticírkevní postoj do právního řádu Československa. Ihned po tzv. Vítězném únoru se začaly schvalovat zákony, které měly jasně omezit vliv církve, ať už se jednalo o pozemkové reformy, které církev zbavovaly jejího majetku, nebo například zřízení Státního úřadu pro věci církevní, který fakticky zasahoval do jejich vnitřních věcí, což dříve stát nemohl. Další zákon o hospodářském zabezpečení církvi zase kromě dozoru nad církví zavedl udělování tzv. státního souhlasu pro kněží. Zákonů, které nějakým způsobem omezovaly církev, tedy byla celá řada a bylo na nich jasně vidět, že jejich účelem je církev poškodit, sledovat veškeré dění uvnitř církve a mít kontrolu nad kněžími a vším, co s církví souvisí.

Jak se vyvíjel vztah Římskokatolické církve a Komunistické strany Československa v průběhu jejího čtyřicetiletého vládnutí? Jsou zde v podstatě vidět trendy, které měly vliv na vztah církve a KSČ a zároveň i na zájem lidí o církevní záležitosti apod. Na konci čtyřicátých let a v průběhu let padesátých se kvůli silné politice Komunistické strany Československa a proticírkevních zákonů jednalo o dobu, kdy opadal zájem o církevní záležitosti, účast na církevních obřadech apod. To se začalo mírně měnit v průběhu druhé poloviny 60. let v době tzv. pražského jara, kdy vztahy nebyly už tak vyhrocené, více lidí se díky uvolnění zapojilo do církevního života apod. Vše vyvrcholilo v době normalizace, kdy následně přišlo opětovné zhoršení vztahů a celkové situace a také jakási stagnace, která se opět začala měnit přibližně v polovině osmdesátých let, kdy vlivem změn v mezinárodním prostředí došlo k většímu uvolnění.

Poslední dílčí otázkou bylo, jakým způsobem byli kněží, věřící a další lidé v Československu perzekvováni za svou víru a účast na náboženském životě. V první polovině 50. let, kdy byla situace poměrně neklidná, docházelo k politickým vykonstruovaným procesům s kněžími, obvyklé bylo jejich mnohaleté věznění. Církevní řády byly v Československu v podstatě zrušeny a řeholníci a řeholnice byli nuceni buď odejít do civilu, nebo byli internováni v centralizačních kláštorech či také věznění. V případě, že běžný člověk vyznával víru, často se stávalo, že mu nebyl umožněn kariérní růst či jeho děti nemohly jít na požadovanou školu apod. Podobná situace platila i pro příslušníky nekomunistických stran a zejména Československou stranu lidovou, která v době komunistické nadvlády ztratila svůj masový charakter a společně s dalšími nekomunistickými stranami jen omezeně naplňovala definici politického stranictví.

Vzhledem k historickým okolnostem se dá říct, že postavení Římskokatolické církve na našem území nebylo tak neotřesitelné jako například v Polsku. Církev zde tedy neměla dobré postavení a režim, který zde vládl a inspiroval se v Sovětském svazu, byl vyloženě protináboženský. Církev komunisté vnímali jako svého konkurenta, kterého se snažili při nejmenším umlčet, ale ještě lépe – úplně zničit a vytlačit ze života lidí. Tohle vše – proticírkevní zákony, represe proti věřícím, kněžím ad., společně s celkovou situací, která panovala v euroatlantickém prostoru ve druhé polovině 20. století jako byl celkový ústup náboženství z veřejného života, zaměření se na materiální stránku života apod. mělo pro postavení Římskokatolické církve v komunistickém Československu velké následky – ztrátu vlivu, majetku, úbytek věřících apod.

Z výše uvedených informací lze usoudit, že nelehké postavení Římskokatolické církve v komunistickém Československu bylo zapříčiněno vlivem hned několika faktorů. Za prvé to byly historické okolnosti, které začaly formovat roli církve na našem území už od 15. století (husitství, následní rekatolizace, josefínské reformy, období první republiky, druhá světová válka). Další příčinu můžeme vidět samozřejmě v komunistickém režimu, který zde panoval a který byl už od začátku protináboženský, neboť v něm viděl svého velkého konkurenta a rivala. V poslední řadě nesmíme zapomenout ani na celkovou situaci druhé poloviny

dvacátého století, která se vyznačovala celkovým ústupem od náboženství a tím přispěla i k takovému postavení Římskokatolické církve v Československu.

6. Seznam použité literatury a pramenů

Balík, S. – Fasora, L. – Hanuš, J. – Vlha, M. (2015). *Český antiklerikalismus – zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848–1938* (Praha: Argo).

Balík, S. – Hanuš, J. (2013). *Katolická církev v Československu 1945–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Balík, S. – Hloušek, V. – Holzer, J. – Šedo, J. (2007). *Politický systém českých zemí 1848–1989* (Brno: Masarykova univerzita).

Bankowicz, M. (2013). *Kritikové Marxismu* (Brno: Barrister & Principal).

Barnovský, M. (2005). Politické strany na Slovensku v letech 1945–1948. In: Malíř, J. – Marek, P. a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. II. Díl: období 1938–2004* (Brno: Doplněk), s. 1189–1210.

Cole, N. L. (2014). Base and Superstructure. Core Concepts of Marx's Theory. *About Education* 13. 10. 2014 (<http://sociology.about.com/od/Key-Theoretical-Concepts/fl/Base-and-Superstructure.htm>, 3. 2. 2016).

Cuhra, J. (2001). KSČ, stát a římskokatolická církev (1948–1989). *Soudobé dějiny* 8 (2–3), s. 267–293.

Cuhra, J. (2002). Politické procesy s věřícími začátkem šedesátých let a případ „ilegální křesťansko demokratické strany“. In: *Církevní procesy padesátých let* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství), s. 245–259.

Cutler, L. – Schwartz, H. (1991). Constitutional Reform in Czechoslovakia: E Duobus Unum? *The University of Chicago Law Review* 58 (2), s. 511–553.

Daněk, B. (1990). *Československá strana lidová její krize a obroda* (Praha: Vyšehrad).

Elster, J. (1986). *An Introduction to Karl Marx* (New York: Cambridge University Press).

Engels, F. (nedat.) [1880]. Vývoj socialismu od utopie k vědě. *Marxistický internetový archiv* (<https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1880/soc-utop/ch01.htm>, 22. 2. 2016).

Fiala, P. – Foral, J. – Konečný, K. – Marek, P. – Pehr, M. – Trapl, M. (2008). *Český politický katolicismus 1848–2005* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Fiala, P. – Hanuš, J. (2001). *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Fiala, P. (2007). *Laboratoř sekularizace* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Garaudy, R. (1951). *Církev, komunizmus a kresťania* (Bratislava: TATRAN).

Hanuš, J. (2005). *Tradice českého katolicismu ve 20. století* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Hrdina, I. A. (2006). *Texty ke studiu konfesního práva III. Československo* (Praha: Nakladatelství Karolinum).

Hruška, P. (2016). [Ústní sdělení] 28. 2. 2016 (Římskokatolická farnost Cheb).

Jäger, P. (2009). Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948–1989. In: Bobek, M. – Molek, P. – Šimíček, V. (eds.), *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví* (Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity), s. 769–810.

Kabát, J. (2011). *Psychologie komunismu* (Praha: Práh).

Kafka, J. (2002). Orelské procesy. In: *Církevní procesy padesátých let* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství), s. 183–198.

Kaplan, K. (1993). *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953* (Brno: Doplňek).

Kastnerová, I. (1998). *Luboš Hruška a zahrada jeho srdce* (Plzeň: Irena Kastnerová).

Kmeř, N. (2010). Formy odporu církví a veriaticích. In: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě* (Praha: Ústav pro studium totalitních režimů), s. 175–190.

Kocian, J. (2005). Politický systém v letech 1948–1989. In: Malíř, J. – Marek, P. a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. II. Díl: období 1938–2004* (Brno: Doplněk), s. 1125–1130.

Kořalka, J. (1996). *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815–1914: Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích* (Praha: Argo).

Koura, P. – Lorenc, D. – Stříbrný, J. – Šebek, J. – Vaníčková, V. – Vodičková, S. (2014). *Diktatura versus naděje: Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1989* (Praha: Ústav pro studium totalitních režimů).

Laski, H. J. (1938). *Komunismus* (Praha: Nakladatelství L. Mazáče).

Lenin, V. I. (1983). *Sebrané spisy. Svazek 12* (Praha: Svoboda).

Louč, M. (nedat.) Pomocné technické prapory (PTP). *PolitictiVezni.cz* (<http://www.politictivezni.cz/pomocne-technicke-prapory.html>, 9. 3. 2016).

Louthan, H. (2011). *Obracení Čech na víru aneb rekatolizace po dobrém a po zlém* (Praha: Rybka Publishers).

Lukeš, B. (2005). Československá strana lidová. In: Malíř, J. – Marek, P. a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. II. Díl: období 1938–2004* (Brno: Doplněk), s. 1175–1188.

Malíř, J. (2007). Sekularizace a politika v „dlouhém“ 19. století. In: Fasora, L. – Hanuš, J. – Malíř, J. (eds.), *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 11–24.

Marx, K. – Engels, F. (1974) [1848]. *Manifest komunistické strany* (Praha: Svoboda).

Marx, K. (nedat.) [1844]. Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva. *Marxistický internetový archiv* (<https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1843/121843.htm>, 4. 2. 2016).

Mikulec, J. a kol. (2013). *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě* (Praha: Historický ústav AV ČR).

Mixa, J. (2015). *Manželství? Jen přes mou mrtvolu!* (Praha: Jan Bláha).

Mixa, J. (2016). [Ústní sdělení] 7. 3. 2016 (Římskokatolická farnost Stanovice u Karlových Varů).

Mouzelis, N. (2012). Modernity and the Secularization Debate. *Sociology* 46 (2), s. 207–223.

Müller, T. – Neundorf, A. (2012). The Role of the State in the Repression and Revival of Religiosity in Central Eastern Europe. *Social Forces* 91 (2), s. 559–582.

Nešpor, Z. R. – Kaiserová, K. (eds.) (2010). *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780 – 1918)* (Ústí nad Labem: Albis International).

Nešpor, Z. R. (2006). *Náboženství na prahu nové doby – Česká lidová zbožnost 18. a 19. století* (Ústí nad Labem: Albis International).

Nešpor, Z. R. (2010). Závěrem: Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu? In: Nešpor, Z. R. a kol. (2010). *Náboženství v 19. století – Nejcírkevnější století nebo období zrodu českého ateismu?* (Praha: Scriptorium), s. 283–290.

Orel (nedat.). *Historie Orla. Zákaz činnosti Čs. Orla na dlouhých 42 let komunistickým režimem.* (http://www.orel.cz/?ukaz=zakaz_cinosti_orla, 14. 3. 2016).

- Pérez-Agote, A. (2014). The notion of secularization: Drawing the boundaries of its contemporary scientific validity. *Current Sociology Review* 62 (6), s. 886–904.
- Petráček, T. (2013). *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa* (Ostrava: Moravapress).
- Rataj, J. (2006). Návrat a nástup. Český systémový koncept krajně pravicového řádu za druhé republiky. *Politologická revue* 12 (1), s. 54–80.
- Reiman, M. (2000). *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí* (Praha: Nakladatelství Karolinum).
- Ryneš, V. (2014). *Český národ a katolicismus v 18. a 19. století* (Praha: Knihař).
- Service, R. (2009). *Soudruzi. Světové dějiny komunismu* (Praha: Argo).
- Skaut.cz (nedat.). *Historie. Projděte se 100letou historií skautingu*. (<http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu/historie>, 14. 3. 2016).
- Skilling, H. G. (1955). Czechoslovakia: Government in Communist Hands. *The Journal of Politics* 17 (3), s. 424–447.
- Suchting, W. A. (1983). *Marx An Introduction* (New York: New York University Press).
- Synek, J. (2013). *Svobodni v nesvobodě. Náboženský život ve věznicích v období komunistického režimu* (Praha: Vyšehrad a Ústav pro studium totalitních režimů).
- Šebek, J. (2012). Církev a komunistický režim v polovině 80. let. Příklady ve vztahu církve a státu. In: Kalous, J. – Kocian, J. (eds.). *Český a slovenský komunismus (1921–2011)* (Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Ústav pro studium totalitních režimů), s. 270–283.
- Ulc, O. (1971). Political Participation in Czechoslovakia. *The Journal of Politics* 33 (2), s. 422–447).

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky*.

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky*.

Vaško, V. (2007). *Dům na skále. 2, Církev bojující: 1950 – květen 1960* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství).

Vládní nařízení č. 112/1950 Sb., *o bohosloveckých fakultách*.

Vládní nařízení č. 228/1949 Sb., *o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní*.

Vlček, L. (2011). Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech ve středoevropském kontextu. *Securitas Imperii* 19 (2), s. 144–157.

Vyhláška č. 351/1950, *o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem*.

Washingtonská deklarace (1918). (<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/washingtonska-deklarace-18-10-1918/>, 22. 2. 2016).

Zákon č. 217/1949 Sb., *kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní*.

Zákon č. 218/1949 Sb., *o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem*.

Zákon č. 58/1950 Sb., *o vysokých školách*.

Zákon č. 86/1950 Sb., *trestní zákon*.

Zlámal, B. (2007). *Příručka českých církevních dějin. III., Doba gotické katolicity (1200–1400)* (Olomouc: Matice cyrilometodějská).

Zlámal, B. (2008). *Příručka českých církevních dějin. V., Doba barokní katolicity (1650–1750). Doba osvícenská (1750–1848)* (Olomouc: Matice cyrilometodějská).

Zlámal, B. (2009). *Příručka českých církevních dějin. VI., Doba probuzeneckého katolicismu (1848–1918)* (Olomouc: Matice cyrilometodějská).

Zlámal, B. (2010). *Příručka českých církevních dějin. VII., Doba československého katolicismu (1918–1949)* (Olomouc: Matice cyrilometodějská).

7. Resumé

The aim of this bachelor thesis is to find out what was the standing of the Roman Catholic Church in communist Czechoslovakia. I will try to find the answer to this major question by individual subquestions, which should bring me to my aim. The first chapter of this thesis focuses on the analysis of the works and ideas of the founding fathers of communism – Karl Marx, Friedrich Engels and Vladimir Ilyich Lenin. The second chapter offers little excursion into the history of the Roman Catholic Church in the Czech Lands because the standing of the Roman Catholic Church in this area was evolving quite dramatically since the 15th century. An important example was the wave of recatholisation or period of so called First Republic. The third chapter of this thesis will address issues such as how Czechoslovakia implemented anti-Church laws into its legislation, what these laws meant for the church, etc. Another part will be devoted to the way the State proceeded against people who were closely connected with the church – bishops, friars and nuns, priests and so on. The last but one part should give insight into the relationship between the state and the faithful, or rather should show how the communist regime in each period approached persecution of the religious citizens. The last part refers to the Czechoslovak People's Party, which had in Czechoslovakia fairly long tradition and during communist rule more or less lost the character of the party. It has become a rather sort of „interest organizations“ uniting the faithful, whose task was to carry out the policy of the Communist Party.

8. Přílohy

Příloha č. 1 – Přepis rozhovoru s Petrem Hruškou

Příloha č. 2 – Přepis rozhovoru s Josefem Mixou

8.1 Příloha č. 1 – Přepis rozhovoru s Petrem Hruškou

Jestli mám správné informace, tak tvůj tatínek chtěl utéct na Západ, co ho k tomu vedlo?

Co vím, tak vždycky vzpomínal na to, že byl po válce jako mladý poručík plný ideálů, vychován trochu vlastenecky, v takovém sokolském duchu, řekl bych. Vždy říkal, že když zjistil, že ve 48. spadla klec a přišli komunisté k moci, cítil pocit nesvobody, která hrozila a následně i nastala. Tak to ho především vedlo k útěku, aspoň podle toho, co jsme se spolu bavili.

Jeho útěk nevyšel kdesi na Šumavě, chytili ho a uvěznil.

Přesně tak, chytili ho a byl vězněn jako politický vězeň. Jako poručík v armádě byl totiž obžalován z velezrady a špionáže.

Na jak dlouho byl odsouzen?

Odsouzen byl na 18 let s tím, že původně obžaloba požadovala provaz. Po deseti letech byl ale propuštěn na prezidentskou amnestii.

Tatínek při svém pobytu vystřídal hned několik věznic – od plzeňských Borů až po slovenský Leopoldov, jak s ním ve vězení zacházeli?

Ve všech rozhovorech, které dával, se moc nekrotil. Často vzpomínal na dost velké drsnárny a často vzpomínal na Opavu, což byl nějaký vojenský kriminál. O něm říkal, že to byla v podstatě rekreace na rozdíl od Leopoldova. Takže určitě tam byly i mírnější podmínky a slušnější lidi, o kterých potom spíš vyprávěl.

Jak na to období vzpomínal?

To je zvláštní, to jsem si uvědomil, až když zemřel. On nebyl moc veřejná persóna, ale všude možně vykládal, co prožil a mě to jako kluka dost zajímalo. Poslouchal jsem ho, a když jsem s ním mluvil soukromě, tak jsme se bavili spíš dopodrobna o tomtéž, co říkal veřejně. A právě když zemřel, tak mi došlo, že jsem se nikdy moc nevyptával na způsob života mimo kriminál – před i po, na vzpomínky, jak se seznámil s maminkou atd. To jsme se mimochodem dozvěděli až z dopisů, které jsme našli po jeho smrti. Byl to pro něj rok plný úžasných dobrodružných námluv. Maminka dřív chodila s jedním jeho spoluvězněm. Táta

to prožíval jako zodpovědnost a pořád se do toho nemohli s nějakým dobrým svědomím pustit. To ale odbočuju... Došlo mi, že vlastně vůbec nevím, nebo jsem neslyšel moc o zkušenostech mimo kriminál a i z krimu to byly spíš ty drastičtější věci. Nebo takové situace, kdy vyprávěl o lidech, kteří mu pomohli, inspirovali či podrželi. Byli to například vojáci, ale většinou kněží – řeholníci. Nejvíce vzpomínal na dva kněze – na řeholníka Ondřeje ze sokolovského kapucínského kláštera, který ho jako první přivítal na Borech a jako druhého – Františka Šilhana, což byl představitel jezuitů, který ho v kriminálu připravoval na křest a následně i pokřtil. To byly asi dvě takové klíčové osobnosti, se kterými se tam setkal a vzpomínal na ně znova a znova.

Jak se na tatínkovi ten žalář podepsal?

Určitě se mu podepsal na zdraví. Dá se říct, že se v podstatě vrátil s podlomeným zdravím a to se táhlo až do jeho smrti. Určitě se ale podepsal i na jeho psychické konstituci, byť ne nutně negativně. Díky tomu, jak si to probojoval, našel prostor ve své zahradě, kterou založil (Památník obětem zla – meditační zahrada v Plzni Doudlevcích – poznámka autora). Bylo to pro něj místo pro terapii, ale i místo, kde se mohl vyprávět, ale i vymlčet před Bohem. Řekl bych, že vězení pro něj tedy byla zkušenost, která mu následně pomohla v tom, co prožíval a co dělal. Byla to zkušenost, která pomohla spoustě lidem dát naději, že má smysl vytrvat. Dala spoustě lidem za komunismu naději, že není třeba házet flintu do žita, že to jednou opravdu skončí. Dala i mnoha lidem pomoc, aby něco dělali proti, aby jen nehydrovali a nenadávali, takže si myslím, že ten kriminál ho paradoxně v tom všem posílil. Ale bylo to na hraně, mohlo se stát, že ho mohl taky zlomit. Myslím, že kdyby nenašel mámu a zahradu, tak je z něj troska.

Nezmiňoval se někdy o vztazích se spoluvězni? Pomáhali si navzájem?

To se přiznám, že jsme se o tom nikdy moc nebavili, ale z nějakých zmínek tuším, že tam bylo obojí. Lidi, kteří si samozřejmě pomáhali, drželi při sobě, ale potkal tam i lidi, kteří ho překvapili negativně. Objevil tam například práskače od nich z ulice či lidi, na které myslel, že je spoleh a oni selhali a spolupracovali s bachařema nebo estebákama. Řekl bych tedy, že to bylo jako v každé společnosti. Takže vzájemnost i selhání.

Vyprávěl někdy o něčem veselém z prostředí vězení?

Z kriminálu si asi přímo na žádnou historku nevzpomenu, ale vyprávěl často o Leopoldově, kde byl na samotce v prostoru tři krát tři metry. Aby nezblblnul, tak chodil sem a tam a v hlavě si pouštěl film. Představoval si svůj život tak, jak byl a taky tak, jak bude. Už tam nějakým způsobem myslel na zahradu, že by tam chtěl postavit kříž a udělat památník obětem těch zvěrstev. Vím, že když o tomhle vyprávěl, tak jsem z něj cítil takovou šťávu, energii. Takže už tehdy ho to posilovalo. Bylo to pro něj skoro až radostný.

Jak se tatínek dostal k víře? Říkal jsi, že ve vězení byli i někteří kněží. Ti ho přivedli k víře, nebo byl duchovně založen už předtím?

To mi vždycky vyprávěl, že ho děda vychovával spíš vlastenecky, ateisticky a ani nevěděl, že byl pokřtěn v Československé církvi husitské. Takže proto se nechal pokřtít a pochopil jsem, že ten začátek byl způsoben určitým obdivem ke kněžím, že se ve vězení chovali nějak jinak. Že ty věci zvládali líp, byli vstřícní k ostatním, že se pro ostatní vězně nasazovali a myslím, že jednou řekl, že chtěl prostě patřit mezi ně, být jako oni. Tak se s nimi začal bavit víc, hlavně s Frantou Šilhanem, který ho postupně vyučoval základům víry a ten počátek jeho víry byl nejspíš v tom svědectví kněží, co tam s nimi byli.

Ve vězení to ale muselo být v té době s vírou těžké, ne?

Veřejně šlo opravdu těžko něco dělat. Říkal mi ale, že slavili mši tak, že si do vězení nechali propašovat nějaké rozinky a kus chleba si odřekli z jídla. Z rozinek vymáčkali šťávu, kterou nechali zkvasit a někde potají slavili rychlou mši svatou. Nedělali to samozřejmě se vším všudy, ale naopak to zkrátili jen na to nejnnutnější. Pokud byli spolu na nějaké společné cele, tak věřím, že se spolu i nahlas modlili. O tom táta povídal, že když ho přijal bratr Ondřej na Ruzyni, tak se tam první večer modlili úplně všichni – jak političtí vězni, tak vrazi. Ten Ondřej tam byl takové sluníčko a tak se spolu modlili otčenáš všichni.

Nechovali se bachaři k duchovním jinak?

To přesně nevím, ale dá se předpokládat, že někteří bachaři se z nějaké přirozené úcty k nim chovali lépe a naopak jiní si na nich zase zgustli.

Je to asi jako všude o lidech... Jak vnikal tatínek po kriminále do civilního života? Bylo těžké najít práci, bylo mu k tíži, že byl dřív „politickéj“?

On se vrátil v 60. roce, rok na to se oženil, v 63. se narodila ségra, v 65. já. Vybavuju si, že jsem s tátou jezdil na zahradu na kole. Hodně věcí si z této doby pamatuju, ale nevím, jestli je to vzpomínka, nebo mi to táta pak následně vyprávěl. Vzpomínám si ale na 68. rok, jeli jsme ze zahrady a na Tyršově mostě se tam prý otáčelo sovětské obrněné vozidlo. Jak se tam otáčeli, tak to rozrývalo asfalt a tak táta slezl z kola, postavil se před ně a seřval je. Oni jen zasalutovali, řekli „Charašo, charašo“ a přestali se tam otáčet. To je taková jedna vzpomínka, jinak vím, že z počátku hodně utíkal na zahradu, že potřeboval být sám. Maminka mu často v dobrém vyčítala, že by měl být víc doma. To byla jedna část toho jeho návratu, že potřeboval samotu. Na druhou stranu mu dělalo dobře, že k němu na zahradu chodilo mnoho podobně smýšlejících lidí. Pořádala se tam různá setkání, kuly se pikle a to hlavně v 68., kdy byl součástí K231.

Myslím ale, že ho kriminál ovlivnil i v práci, kdy pracoval ve vodárně a pak na čističce odpadních vod, kde chytil cirhózu jater a musel jít do invalidního důchodu. Myslím ale, že jeho světem byla zahrada. Až od nějakých 80. let si pamatuju, že se hodně i díky mamince zapojoval do dění v církvi a ve farnosti. V tomhle smyslu nebyl nikdy moc společenský, ale nechal se přesvědčit a občas šel na nějaký setkání františkánů apod. Samozřejmě jsme chodili do kostela společně a ta farní komunita byla pro ně hodně důležitá. V pozdějších letech ho i těšilo, že se na zahradu začala stahovat katolická mládež a že mohl vyprávět, vzpomínat a předávat zkušenosti dál. To mu asi moc pomohlo.

No, když jsem četl tu knihu, tak jsem si říkal, že by měla být součástí nějaké „povinné literatury“ a zíral jsem, co vše se mohlo v té době dít. Když jsme mluvili o tom, že jste chodili do kostela, bylo tohle nějak omezováno?

Já si dobře pamatuju ta osmdesátá léta. Do 83. jsem chodil s rodiči víceméně z donucení. Kolem těch osmnácti let jsem hodně jezdil na kole a byl jsem rád, že jsem mohl občas vypadnout. Ale k tomu omezování, v 80. letech a vlastně i na konci sedmdesátek to bylo tak, že veřejně se mohlo v kostele konat cokoliv. Byli tam estébáci, takoví divní pánové, o kterých jsme věděli. Moc se ani nesnažili se krýt a sledovali co se děje. Sledovali, když nějaký mladý kaplan třeba kázal moc živě nebo pro mládež atd., tak ho za chvíli odlifrovali někam jinam – to byly tzv. státní souhlasy. Církevní tajemník musel dát souhlas knězi, aby mohl fungovat v konkrétním místě. Co už ale nebylo možné, se scházet někde mimo kostel, například na faře v nějakých studijních skupinách apod. to už bylo považováno za protistátní činnost.

Já byl v takových kruzích, který se scházely i mimo, tajně, zapojen. Ale nepovažovali jsme se za součást té podzemní církve, kde se světili i tajní kněží a bylo to spojeno i s disentem. To podzemí jsem prožíval spíš na rovině církevní než disidentský. Táta asi díky tomu, co prožil, mě povzbuzoval a říkal: „Do ničeho se moc nenamoč, ale dělej, co myslíš, že je dobrý, ale nemá cenu teďka kout nějaký protistátní pikle.“ V 80. letech nás občas vymáklí v nějakých biblických skupinách či seminářích a i to považovali za protistátní činnost. Takže omezováno bylo to mimo kostel. A potom byla sledována témata kázání, jestli kazatel nekáže protistátně, nebo jestli za sebou netáhne moc mladejch lidí. Některým potom vzali souhlas a strčili je někam do pohraničí. To mělo i výhodu, že se tam za ním mohlo dobře jezdit a on tam rozvíjel potají to, co v Plzni třeba rozvíjet nemohl.

I ten kaplan, který stál u počátku mé osobní víry – Václav Chroust, byl přesunut do Domoslavy. Ještě, když jsem byl na vojně, jezdil jsem za ním. Byl jsem totiž na Kříženci nad Planou u Mariánek a v sobotu a neděli jsme nesloužili, ale neměli jsme vycházky. Ve vojenských trenkách jsem přeskočil plot, běžel 15 km do Domoslavy, tam jsme něco podnikali a 15 km zpět.

Takže jsi měl i dobrou kondičku (smích).

No možná jsou tam i počátky mých běžeckých snů (smích).

Nabídla tatínkovi StB spolupráci?

Vím, že vyprávěl o jednom období, kdy ho sledovali na zahradě, dalekohledem. Že tam byl nějaký stožár, strom či co a že si všiml, že ho z dálky dalekohledem sledují. Bylo to i období, kdy ho často brali na služebnu a přesvědčovali ke spolupráci, myslím, že to bylo kolem toho K231. a on právě vzpomínal, že se naštvál, když si všiml, že tam jsou, otočil se k nim zády, stáhl si kalhoty a od té doby je tam už neviděl a i ho přestali zvat na služebnu (smích).

Tak tohle se v knížce opravdu nedočteme (smích). Neměl jsi ty nebo sourozenci problém dostat se na školu, kterou jste chtěli?

Mám o 11 let staršího brácha z maminky prvního vztahu, ten šel na VŠCHT do Prahy a tam nevím, jestli byly nějaké potíže s přijetím. U sestry, která se hlásila na speciální pedagogiku, myslím byly nějaké námitky ohledně politického profilu naší rodiny a u sebe to vím celkem přesně. Já se hlásil třikrát na teologii a to oni hodně sledovali. Byla to pro ně nezajímavá, ale zároveň zajímavá fakulta. Bylo tam nebezpečí, že se tam budou vychovávat nějakí protistátní živly a StB spolurozhodovala, koho přijmou a koho ne. Hlásil jsem se tedy dvakrát a nikdy to nevyšlo. Podal jsem odvolání a to mi taky bylo zamítnuto pro nesplnění podmínek. Když jsem se hlásil po třetí a opět mě nevzali, tak se táta naštvál, napsal na ministerstvo kultury, pod které to tehdy spadalo, že chce mluvit s nějakým úředníkem, aby nám řekli, jaké podmínky nesplňuji, abychom je mohli splnit (smích). To už byl rok 1988, perestrojka, Gorbačov atd. Na ministerstvu byl mladý úředník, který s námi mluvil hodně otevřeně na férovku a říkal: „To víte, pane Hruška, tady je problém s tou vaší historií, s kriminálem. Víme, že máte výmaz trestu, ale to se s váma vleče...“ Táta se rozčílil a i se mu vysmál. Úředník totiž říkal, že další potíž je, že je táta ve styku s Františkem Šilhanem, který vykonával protistátní činnost. V tom se mu táta vysmál, protože bratr Šilhan byl už několik let po smrti. Úředník řekl: „Aha, to jsme nevěděli.“ a už to pouštěli i trochu ze zřetele a po tomto rozhovoru mě přijali.

K víře tě tedy přivedl až Václav Chroust?

Naši mě vychovali tak tradičně. Vždycky říkám, že od táty jsem pochytil obraz Boha jako někoho, kdo je spravedlivý, kdo se zasazuje o spravedlnost v tomto světě, o víru probojovanou a protrpěnou, mnohdy až vojenskou. Od mamčí, holky ze Šumavy, máma se vším všudy – co se týče odpuštění, něhy, milosrdenství. Od ní jsem pochytil takovou tu mateřskou boží tvář a to se ve mně usadilo.

V těch 17–18 letech, to jsem si ale musel prokousat po svém, nechápal jsem to, utíkal jsem z kostela. Nechodil jsem za školu, ale za kostel (smích). Bylo to nepříjemný a až potom jsem se zamiloval do jisté Aničky, se kterou jsme chodili dva roky, protancovali jsme spolu taneční i pokročilé. To bylo zajímavý, chodil jsem do kostela kvůli rodičům, abych jim udělal radost a ona taky. Jednou jsme se potkali v doudleveckej kapli, když tam ještě stála – velká dřevěná budova. Mysleli jsme si, že tam jsme sami od sebe a začali jsme do kostela chodit kvůli tomu druhému, ne kvůli rodičům. To mě dost přivedlo mezi plzeňskou mládež. Pak ten kaplan Václav Chroust, to byla taková osobnost hodně autentická, člověk, který si na nic nehrál, samá sranda. Cítil jsem, že rozumí mým klukovským obtížím se vztahama, sexem apod., že mě za to neodsuzuje, ani se nad tím nijak nepohoršuje a zároveň jsem vnímal, že se modlí a věří v Boha. Že to ale pro něj není jen nějaký rituál, ale že to je pravdivý. To jsem poznal, když jsem za ním přijel po čtrnácti dnech, co jsem ho viděl poprvé – to bylo o Velikonocích v 83. roce. Oslovil mě spíš na první pohled a mluvil jsem o všem, co prožívám a on říká: „Dám ti rozhřešení.“ „Jo? To se může?“ Byl jsem zvyklej zalézt do takové té kukaně, něco na sebe říct a pak to stejně bylo stejný... a tak jsem si řekl, že proč ne. Viděl, že mě spousta věcí mrzela, že jsem se spoustou věcí bojoval, chtěl to nějak jinak. Modlili jsme se a dal mi rozhřešení. Byl to takový okamžik, kdy jsem si odnesl zkušenost, že jsem se setkal s Bohem, který odpouští úplně zadarmo. Který nic nepožaduje, jen rozumí, odpouští a dává naději a pošťuchuje: „Kluku, teď už to zvládneš!“ To byl počátek mojí osobnější víry a pak jsem za ním přišel, že bych se chtěl stát knězem a časem k tomu opravdu došlo.

Odpustil tatínek komunistům?

No, to je složitější. Projevil důležité svědectví právě při jednom poloveřejném setkání někdy v roce 88. To se v Plzni pořádala katolická porta. Paralelně k portě se v kostelích pořádalo setkání křesťanských písničků, písničkářů, skupin atd. Tu první jsem tuším i moderoval v nějakém kostele. Při té příležitosti jsem od táty poprvé slyšel říkat takový věci, že byl zahořklej, naštvanej na komunisty. Na vše červené, to jsem zažil jako kluk, měl alergii, nadával u Svobodné Evropy. Cokoliv červeného viděl, hned začal sám vidět rudě. Postupně se to v něm díky zahradě uklidňovalo a právě ve svědectví říkal, že došel k tomu, že když se modlí otčenáš – „odpusť nám, jako i my odpouštíme našim viníkům“, že vlastně neříká pravdu, že toho schopnej není. Myslím, že vzpomínal na kaplana Pometla, františkána z Prahy, byl to jeho osobní přítel a zpovědník, pomáhal mu se zahradou, vymýšlet sochy apod. Ten mu hodně pomohl říct: „Ano, odpustil jsem. Ale nejsem ještě pořád schopen je milovat a pořád nejsem dobrým křesťanem.“

A proto říkám, je to složitější. Ty ses ptal, jestli odpustil komunistům. Myslím, že on dobře rozlišoval mezi komunismem jako takovým a komunismu nikdy neodpustil. Nikdy nesouhlasil s tím systémem. Komunistům obecně taky neodpustil, že by je začal tolerovat jako stranu. Po vzniku KSČM říkával, že to je jedna pakáž. Ale myslím si, že dokázat odpustit jednotlivým komunistům. Nebo kdyby za ním někdo přišel a řekl: „Heleďte se pane Hruška, mrzí mě to.“ Tak si myslím, že byl připraven mu odpustit. Ale říkal, že se nikdy nestalo, aby za ním někdy někdo přišel.

Od toho bych ale odlišil to, co bych nenazval odpuštěním, ale zbavením se vzteku/zášti, prostě tý negativní emoce, která v něm byla. Tý se dokázal zbavit. Myslím, že říkal, že kdyby si to nechal v sobě, že by ubližoval sám sobě a svým nejbližším.

Navštěvuješ někdy meditační zahradu?

Občas, tak jednou ročně a vždycky si říkám, že bych tam měl jezdit častěji. Využívám spíš příležitosti, kdy tam nikdo není, s někým se domluví a strávím tam hodinku o samotě. Občas tam беру lidi z farnosti nebo pár přátel. Naposledy jsme tam byli, když měl Kühnův dětský sbor v katedrále benefiční

koncert pro hospic. Byli tam všichni sboristi a my s partou tam měli malý oběd. Tak jsem jim mohl říct o tátovi. To jsou spíš taková setkání s někým, kdo se zajímá o zahradu. Jsou moc příjemná, ale důležitější je pro mě, když jsem tam sám.

Pomáhali jste tatínkovi se zahradou?

No jo, i ségra by potvrdila. On nás tam jemně, ale důsledně honil, abychom pleli stromečky. On to byl původně ovocnej sad, táta rouboval a řízkoval okrasný jehličiny a byly tam dlouhé záhony. Aspoň teda pro naše dětské oči se zdály dlouhé. My je museli plít. Takže jsme pomáhali, ale ne moc rádi. Jana byla asi jako holka vytrvalejší, ale na mě to určitě bylo vidět, že trpím. Byl jsem šťastnej, když jsem mohl přehazovat kompost. Ale s chutí a vědomím, že to má smysl, to bylo až kolem 15–16 let, kdy jsme stavěli krb a tak.

Jak na tatínka vzpomínáš?

To je hodně široká otázka. Kromě toho, co jsem říkal a co se mi vybavuje, když si na něj vzpomenu, tak to nejintenzivnější, co se mi vtisklo do srdce i do vzpomínek, tak bylo jeho odcházení. Maminka ho předběhla o půl roku. Měli jsme ho doma v Doudlevcích a oba jsme je doprovázeli jako onkologicky nemocné. Se sestrou jsme se střídali při péči. Na týden jsem jel z Chebu, potom zase v neděli do Chebu zpět do farnosti a zase do Plzně. Asi nejintenzivněji vnímám dva okamžiky. Je to určitá vzpomínka, spojená s lítostí, že mě včas nenapadlo, ještě než táta ulehl, ho vzít na to místo, kde chtěl utéct do Rakouska. Došlo mi to, když jsme tam byli s farností na dovolené a já si sám udělal pouť po místech Schwarzenberského kanálu.

Táta vždycky vyprávěl, jak se tam proplížil zaječima stezkama z Černé v Pošumaví, přes Vltavu, kde tenkrát ještě nebylo Lipno. Přiblížil se ke Schwarzenberskému kanálu, měl žízeň, skočil do vody a chtěl se napít, položil pušku a najednou „Stůj nebo střelím“. Měl dilema, jestli se pokusit bránit – vzít pušku a střelit po pohraničnickovi a tak se vzdal. Neuměl si představit, že by někoho zastřelil. No a na tom místě jsem byl teď po letech, už po tátově smrti a říkal jsem si, proč jsem ho tam nevzal. On o tom často vyprávěl, mohli jsme tam zajet, projít si to tam. Takže taková poslední vzpomínka, kdy si v posledních chvílích života člověka, který ti byl blízký, říkáš, co jsi mohl a neudělal jsi.

Zpětně jsem si říkal, že jsem se ho mohl vyptat na mnoho věcí nejen kolem kriminálu.

Druhá vzpomínka je ještě intenzivnější – tu noc, kdy odešel, kdy zemřel, jsem byl u něj. Šel jsem spát a po hodině mě probudili přátelé, co tam s námi byli, že táta zemřel. Dlouho jsme čekali, nebylo to překvapení, šok, spíš takový to, že už je u pána, že už mu je dobře. Zároveň jsem měl ale takovej pocit, který jsem si oblékl do věty: „Chlapče, teď už je to na tobě!“ Jako by něco z toho, co on žil, jako bych teprve tehdy, když zemřel, vzal vážně, že už nejsem jen synáčkem nějakýho slavnýho otce, ale že už bych ten život měl vzít do svých rukou a žít ho zodpovědněji. Ne, že bych se o to základně nesnažil, stal jsem se farářem, našel jsem své životní poslání, které mě naplňuje, za to jsem vděčný a částečně to bylo i díky jeho výchově. I když mě do semináře nikdy neposílali, byli překvapení. No a od té chvíle jsem jakoby nějak dospěl, tahle vzpomínka na „Chlapče, teď už je to na tobě!“, je vzpomínka, která se mi nejvíc vrací.

Myslíš, že někdy litoval toho, že jel na Šumavu a chtěl odejít na Západ?

Nikdy jsem ho neslyšel mluvit o tom, ve smyslu, že je škoda, že se nerozhodl jinak. Nevím, jestli toho někdy litoval, ale věřím, že si v kriminálu říkal: „Ty blbče, proč jsi to dělal...“ Ale nikdy jsem ho opravdu neslyšel o tom mluvit. Spíš na to vzpomínal s bolestí a našťvaností. V kriminálu našel víru, smysl života, po návratu životní lásku v mamince. Možná se to dá shrnout do jedné věty, často totiž říkal: „No zní to divně, ale díky straně a vládě jsem uvěřil a jsem za to rád!“ (smích).

Co tatínek říkal na to, že po 41 letech komunistický systém v Československu zkolaboval a přešlo se víceméně ke svobodě a demokracii?

Na jedné straně mi přišlo, že nebyl ani moc překvapený, protože on už tak od osmdesátého občas utrousil, že to nemůže dlouho vydržet. Myslím, že dokonce tehdy říkal, že tomu dává tak deset let. Na druhou stranu měl samozřejmě obrovskou radost, že se něco pohnulo. Tedy, nebyl překvapený, ale prožíval to zpočátku euforicky. Později, když se ukázalo, že komunisté nejsou zakázání a převlečení jsou nalezlí všude možně, tak začal být dost skeptický. Byl třeba

dost kritický k Havlovi (přesto, že jej jednou i přivítal na zahradě), kterému vyčítal „tlustou čáru“ apod. Myslím, že do svého úmrtí měl moc málo času na to, aby se naučil žít v nečernobílém světě, na který byl dřív zvyklý. Ale i tak nezahořkl a dál se snažil dávat lidem naději. Klíčové pro mě bylo, že jsem na něm viděl možnost (a nutnost) rozlišení mezi na jedné straně jasným a trvalým ukázáním na zvěrstva, která se ve jménu komunismu coby systému děla, a na straně druhé schopností, ochotou (a nutností) zbavit se hořkosti a zášti a být ochotni odpustit jednotlivým lidem.

Děkuju za rozhovor.

8.2 Příloha č. 2 – Přepis rozhovoru s Josefem Mixou

Pane faráři, vy jste se stal knězem až v poměrně pozdním věku, jak k tomu přišlo?

No, já byl pokřtěn až po únoru 1948. Moje konverze trvala asi 6 let. Poněvadž už jsem měl jednu vysokou školu ukončenou, tak jsem vlastně přišel do semináře až teprve když mi bylo 36 let. 12 let jsem musel čekat, než jsem ztratil charakter kádru jako inženýr. Než mě přijali do semináře, trvalo to dlouho, než mě pustili z práce a než mě vůbec přijali, bylo to složité. Nebylo to snadný, poněvadž už jsem měl ze semináře negativní posudky o sobě a to šlo se mnou po celou dobu toho novokněžského života. Takže jsem nebyl ani uznán, abych mohl působit, musel jsem čekat několik měsíců, než jsem dostal nějaký částečný souhlas a teprve v roce 1968 se mohlo realizovat přání biskupa Tomáška, který si mě vybral už v semináři za sekretáře. Všechny jeho žádosti byly odmítány až teprve, když přišel únor 68, tak dostal souhlas, abych mohl být sekretářem od 1. března.

A byl jste tedy duchovně založen už předtím? Nebo jak jste přišel k víře?

No, já už jako dítě jsem jaksi kritizoval ten stav našeho života, on už byl částečně hodně materialistický a mě šlo už od dětství o to, abych poznal pravdu a abych neprošvihl život. Zvláště mě zasáhla okupace z roku 1939, protože moji nejlepší přátelé byli židé a ti všichni zahynuli v koncentracích. Čili vznikla otázka o smyslu života. Jestliže má končit život takovýmto způsobem, tak nemá smysl. Ale tím, jak jsem hledal ten svůj život, tak jsem se dostal ke křesťanství. Pak jsem měl štěstí, že v Praze u Františkánů existoval takový institut, který byl příchodem komunistů zrušen. Jmenovalo se to Studium Catholicum, vedl to vynikající františkán doktor Urban, který byl taky za komunismu pronásledován a dlouhá léta byl ve vězení. A s tímto člověkem jsem si tam vyřizoval všechny své předsudky, takže jsem byl vlastně postupnou konverzí přiveden ke křtu a tím pádem je vysvětlení proč k tomu došlo až teprve v mých 23 letech.

Mluvil jste o vysoké škole, vystudoval jste VŠE v Praze?

Ano a poté jsem pracoval v jednom podniku od roku 1952 až do roku 1960.

To, že jste byl kádr, vám ztěžovalo vstup do semináře, popište, jak přesně.

Mně se podařilo, když byl následně podnik přesunut do pohraničí a nebyli jsme povinni tam jít. Tak jsem byl uvolněn. Šel jsem do jiného podniku a tam jsem řekl řediteli, že chci studovat vysokou školu – neřekl jsem jakou. A po roce jsem se tedy chtěl přihlásit, ale kvůli rodičům jsem se s tou přihláškou vrátil zpět, poněvadž oni byli na mě odkázaní, saturoval jsem je penězi a službou. Takže jsem šel dělat přidavače a to byla ta výhoda, že jsem ztratil titul kádra. Byl jsem dělnickej kádr, ne inženýrskej. Doufal jsem, že to prospěje, ale neprospělo to a odmítali mě i tak přijmout. Ale poté byla výhoda, že jsem se roky stýkal s jedním profesorem starého zákona, který byl v Praze někde na Bílé hoře farářem a on sledoval ten můj zápas o to kněžství, o tu touhu. A když jsem dostal zamítavou odpověď, jel jsem k němu, řekl mu, že se tedy stalo, co jsme očekávali a on řekl: „Zítra pojedu do Litoměřic a zeptám se děkana, proč došlo k tomu nepřijetí.“ a ten děkan byl tak hodnej, že mě vyboxoval na ministerstvu kultury, protože měl velké slovo. Tak jsem se dostal následně do toho semináře. A protože jsem byl inženýr, tak jsem studoval jen 4 roky, ne pět. Tím jsem byl rychlejší.

Co jste rád dělal předtím, dočetl jsem se, že jste byl vášnivý sportovec.

Měl jsem tu výhodu, že jsem od mládí dělal lehkou atletiku a následně horolezce. To mě strašně uchvátilo a jediná možnost byly Vysoké Tatry, protože jinam jsem do ciziny nemohl jezdit a tam jsem slezl skoro všechny vrcholy, kromě asi deseti. Takže to jako doporučuju, tuhleto sportovní angažovanost v mladém věku, protože pak se to vyplatí pro věk starej.

Cítíte tedy, že se to vyplatilo? Jak to vůbec děláte, že jste stále tak vitální.

Ano, vyplatilo (smích). No to já přesně nevím, ale velice rozumně jím, velice střídě. Zdravé věci, ráno třeba pohanku, kašičky, ovesné vločky a různá jádýrka...

Lezl jste, i když jste byl farářem?

Jistě, furt, já lezl dlouho. Dokonce jsem lyžoval na ledovcích až do svých osmdesáti pěti let (smích).

Taky se o vás všude píše, že jste nejdéle sloužící farář v České republice.

No nikdo neslouží v devadesáti, všichni jsou na odpočinku. Hranice odchodu na odpočinek je pro biskupa i pro kněze 75 let.

Jak to, že jste neodešel odpočívat?

Není za mě žádná náhrada, žádný kněžský dorost.

Jak je to možné, co je špatně?

To je celosvětový trend. Evropa se zřekla křesťanství, vidíme to třeba na EU. To znamená, že není zájem o to křesťanství u většiny lidí. Lidé jsou zachvázeni materialismem, žijou konzumním způsobem. Tady kolem mě jsou hodní lidé, zdravíme se atd., ale oni nepotřebují vůbec duchovno, Boha, k čemu? Oni mají všechno, můžou si sami vlastními penězi získat vše, co potřebují – mít kde bydlet, co jíst, televizi, internet, auto atd., to jim stačí. Co víc (smích).

Myslíte, že se to do budoucna nějak změní?

No zlomí se to tak, že Evropu okupují muslimové, protože oni už jsou daleko, jsou agresivní. Podle toho, co mám zprávy, tak v Německu útočí proti křesťanům a vůbec se jim nic nestane. Vybíjejí kostel nebo týrají křesťany. Čili tohle je jedno řešení a druhé řešení je, že dojde k nějaké ekologické nebo jiné katastrofě, která lidi nějak změní a začne jim to zapalovat směrem duchovním. Nevím, co jinýho. Samozřejmě platilo, že ta církev není odkázána pouze na jeden světadíl. Teď je veliký zájem o křesťanství v Číně, celkově v Asii či Africe. Tam stoupá počet křesťanů, takže možná se to křesťanství přesídí do jiného světadílu, i to je možný.

Co se událo, že jste musel být přesunut do Stanovic?

Takhle, jednoho pátku přišel pan biskup z ministerstva kultury, pobledlý a řekl: „Musíte opustit Prahu na hodinu, nesmíte se rozloučit ani se svými věřícími. A máte dvě možnosti, buďto jít do pohraničí, anebo do vězení. Já vám radím,

jděte do pohraničí, na dva roky, ono se to změní.“ No ono se nic nezměnilo. Takže jsem zvolil tohle, ale nevěděl jsem, že ti krajští tajemníci se dohodli na konkrétním místě. A že to musí být místo, které je přes sto kilometrů z Prahy a zdevastované. Takže když jsem sem přijel na Vánoce 1973, tady nebylo vůbec nic. Ani elektrika ani voda, jen opuštěná fara. Bylo to hrozné. Tahal jsem vodu asi 300 metrů od nějaké pumpy, svítil si svíčkou a potom jsem to dával postupně do pořádku. Měl jsem tu výhodu, že jsem mohl hned pomáhat ve Varech. Tam jsme vytvořili takovou spolupráci s panem doktorem Slabým, to byl vynikající kněz a tam jsem působil navzdory přání církevních hodnostářů. Tajemnice měla nade mnou ochrannou ruku a chtěla, abych pomáhal ve Varech. Když potom to pronásledování, které bylo v Praze, bylo přeneseno sem, tak ona pořád nade mnou držela tu ochrannou ruku a nazvala to, co se mnou prováděli, psychologickou vraždou a já tohohle termínu využil, toho psychologického ničení, abych podal stížnost skrze pražského prokurátora na tohleto chování a oni potom tedy přestali s tím útlakem a dali pokoj aspoň viditelně. Ale stejně mě pořád sledovali.

K tomu se ještě dostaneme, ale dozvěděl jsem se, že jste sám opravoval kostely.

Všechny byly zanedbaný. Někdy to bylo tak hrozný, že bych tam nešel ani na malou stranu. Tak jsem to všechno s pomocí dvou nebo tří sestřiček pomalu dával do čistoty, potom jsem s jedním zedníkem všechny ty kostely osobně vymaloval. Měli jsme málo lešení, takže jsme třeba tady, ve Stanovicích, ho sedmkrát stavěli a sedmkrát bourali a stejně se nahoře viklalo. Potom jsem začal tedy ty kostely vnitřně renovovat, podle toho, jak bylo třeba. Jeden je barokní, tak ten je úplně renovovaný, ten druhý je moderně udělaný. To jsem vyhodil všechny ty shnilý oltáře atd. a na to jsem si vypůjčil nějaké peníze, potom jsem to ovšem musel splatit a potom jsem dal do pořádku faru. To znamená elektrifikace. Zjistil jsem, že tu ten Němec udělal topení na začátku války nebo během války. Mě napadlo, že bych to obnovil, a když jsem si sem pozval nějaký topenáře, tak říkali, že to je kravina, že to nepůjde opravit a tak jsem říkal: „Jen se o to pokuste.“ Zatopili v tom špatným kotli a ono bylo najednou všude teplo, tak já toho využil a od té doby topím normálně německejma tělesama. Je jich málo, poněvadž tu druhou polovičku jeden komunista ukradl (smích). Potom

jsem postavil celou zeď, sloupky – zeď padlých farářů jsem to nazval. Všechny stromky jsem nasázel vlastní rukou, aby to bylo hezký. Mysleli jsme si teda, že tu budu jen krátkou dobu, takže jsem jich udělal hodně, muselo se to vysekávat, protože jich bylo moc, i teď jich je hodně. Je to jako les, rostou tu houby (smích).

No a potom se mi podařilo naštěstí v roce 90, když se to uvolnilo, začít vyučovat na gymnáziu a tam bylo několik inteligentních mladých zájemců, které jsem vyučoval. A oni potom projevíli zájem, pokud nebyli pokřtěni, aby byli pokřtěni. Potom dospěli, začali nacházet partnery. Ty jsem taky pokřtil, když nebyli pokřtěni. A vznikla z toho taková malá skupinka novomanželů, kteří byli praktičtí katolíci a začali působit (smích). To znamená, že se začali rozmnožovat. Táhle mám obrázek těch rozmnožených. Takže já už pokřtil asi 40 dětí z těhdlectech párů katolíků a dodnes se tu drží zuby nehty. Někteří se odstěhovali do ciziny nebo někam jinam v Čechách, ale pořád se drží pána Boha a opakuje se vlastně to, co bylo ve velikém v Praze.

Tam byla ohromná skupina nádherných mladých lidí, které jsem taky dal dohromady. Oni chodili do mého kostela, tam se dělali různé akce, které byly potom označené za špatné, protistátní. To byl velkej výsledek, co jsem si to dovolil, kázat proti režimu. Oni mě měli natočeného, potom, že jsem měl práci s mládeží atd. To byla velká skupina těhdle lidí, kteří jako dneska pořád žijou a mají velké děti a ty jejich děti mají už své děti, takže já jsem pokřtil i mnoho těchto pražských. Vznikla taková malá nová církev (smích). Takže to je radostné dílo. Ovšem to je v režii pána Boha, já za to nemůžu, že oni přišli zrovna za mnou a že jsme vytvořili takové nádherné přátelství a partnerství.

No a kázal jste tedy protistátně?

No já mluvil normálně pravdu, že jo. No a je to žralo. Oni mi říkali: „Vy jste řekl po roce 1968 v kostele, že to bude horší, než to bylo před tím.“ No a já říkal: „Není to horší s církví?“ No a potom v roce 1984, to už byl takový poslední záchvěv. Estébáci si mě zavolali do Varů. „Jestliže budete takhle kázat tak vás zavřeme.“ Já říkám: „Jestliže já začnu kázat, tak mluvím něco, co je proti vaší ideologii, to je jako oheň a voda, to byste museli zavřít všechny kostely.“ Na to nereagovali nijak, to byla pravda (smích).

Na začátku jste zmínil, že si vás kardinál Tomášek vybral za svého sekretáře, jak to?

Nevím, asi tím, že jsem byl v tom semináři jako nejstarším prefektem. Poté jsem byl generální prefektem – prefektem všech bohoslovců. A ovládal jsem ještě asi čtyři jazyky a on tam přijel, předtím svěcením a ptal se koho má a koho nemá vysvětit. Já jsem mu dal ty tipy, koho ne a koho jo. A při té příležitosti tohleto řekl, já jsem se ho neptal proč (smích).

Co vše bylo vaším úkolem sekretáře?

Vše co potřeboval, jsem dělal. To znamená, že jsem připravoval hosty k přijetí, poté jsem mu pomáhal při vyřizování jeho agendy. Psal jsem na stroji to, co mi nadiktoval nebo mi dal nějaký jiný úkol. Doprovázel jsem ho na recepcích, proto jsem měl taky hodně známých mezi vyslanci. Chodil jsem k nim na obědy. Zvláště k rakouskému. Ten byl poté prezident – Kirchschräger, ten byl vynikající. Poté k italskému či švédské velvyslankyni. A oni udělali estébáci tu chybu, že mě obvinili nakonec z velezrady, že jsem prozradil státní tajemství a řekli: „Vy jste navštívil německého vyslance.“ A to nebyla pravda. Všude jsem chodil, ale nikdy ne k německému velvyslanci, ale jim ta pomluva stačila a už to jelo.

Takže to bylo zajímavé. I jsem přemluvil pana biskupa aby jel se mnou lyžovat do Vysokých Tater. Skončilo to tak, že měl lyže jednou na nohou a řekl: „Takhle se trápit nebudu,“ takže se zase vrátil ke své kancelářské práci v Tatrách. Taky jsem ho vytáhl na film o Tomáši Becketovi. No a on kardinál Tomášek byl vybrán estébáky, protože byl členem Hnutí katolického duchovenstva, které bylo před tím rokem 1968. a oni se tedy domnívali, že ho budou moct zmáknout podle svého. Což se jim tedy dařilo. Proč? Protože pan biskup Tomášek byl věrný syn církve. Byl nesmírně oddán papežovi. Tehdejší papež Pavel VI. měl státního sekretáře Casaroliho, který měl zajímavou politiku vůči komunistickým státům. On říkal: „Musíme s nima spolupracovat, abychom neudělali větší zlo,“ a on se držel tohoto politického konceptu, to znamená, že on ustupoval komunistům, kde chtěli, tak tam ustoupil. Ale obrat způsobil zvolení Jana Pavla II. To byl markantní obrat, protože on ho zaštitil a mohl projevit svou přirozenou statečnost a odvahu a začal tedy jaksí už jinak s tou komunistickou vládou jednat. Takže jim začal být ještě víc nepříjemný.

Vystupoval režim proti kardinálu Tomáškovi ještě nějak jinak?

No dopadlo to tak, že jsem ho navštěvoval pravidelně a jednou mi řekl: „Tak já už nesmím chodit na ty svoje vycházky, poněvadž jsem se dozvěděl, že chtějí, abych zahynul na ulici.“ On vždycky vycházel na velké procházky po Hradčanech, takže od té doby se procházel pouze v malinké zahrádce u arcibiskupského paláce.

Jinak já jsem mu říkal: „Otče biskupe, nebojte se,“ já jsem byl tehdy takovej bojovnej sekretář, „když se něco stane, tak to odnesu já, ale vy ne, vám se nic nestane.“ a druhá věc byla, že my jsme jezdili v roce 1969 biřmovat. Na Moravu, on byl Moravák, jo? Tak vždycky kázal na tý Moravě: „Já jsem váš.“ a mě to prostě namíchlo a jednou jsem mu řekl: „Otče biskupe, vy furt mluvíte o tom, že jste tady provizorně. Celej život je provizorium, já vás ubezpečuju, že tady zůstanete až do smrti.“ a měl jsem pravdu, obrovskou pravdu. A skutečně jsem to odnesl tedy já a ne on, pač už na něho nemohli. Jemu se nemohlo nic stát, oni se nemohli odvážit, ale měli pokus nebo plán byl ho nějak zlikvidovat.

Vy jste to odnesl tedy přesunem do Stanovic a tou psychologickou vraždou. Jak jste vnímal rok 1968 oproti tomu, co bylo? A co doba normalizace?

Zdalo se, že to je něco jinýho. Ale maličká ukázka, jak to bylo ve skutečnosti. Přišel srpen 1968, palác je obleženej ruskýma tankama, do mého bytu stříleli, udělali tam d'oury. V tomhle týdnu obsazení Prahy si mě pozval bývalý vedoucí, osobnost arcibiskupství pražského, kanovník Stehlík, do svého bytu. Posadil si mě do křesla a řekl: „Mixa teďka tě zničíme.“ Takže kněz řekl knězi, že ho zničí. No a kolem byly tanky. Bylo to psychologicky rafinovaný. Já věděl, že mě zničej, ale slyšet to takhle evidentně, to bylo něco. Čekal jsem s hrůzou pět a půl roku, než mě zlikvidujou, takže to nebyl žádný med.

Druhá věc co byla, že došlo sice ke změně osobnosti na ministerstvu kultury, ti měli na starosti katolickou církev, ale oni nesplnili žádný z našich požadavků. Jako kdyby tam byly staré osobnosti. Jediné, co se mi podařilo, že jsem na svém stole shromáždil 350 000 podpisů řeckokatolíků, kteří byli jaksi v útlaku, a s těma svazkama jsem jel na ÚV KSČ a prosadil jsem tou svou akcí, že jsem to shromažďoval, že dostali souhlas. To bylo jediné vítězství, že řeckokatolíci jsou

díky Mixovi schopni fungovat. Ten biskup mi byl za to vděčnej, ale jinak nám vše odmítli. Žádali jsme, abychom mohli ve Varech obnovit kostel, kde je dneska Komerční banka, to byl náš pozemek a to nám nepovolili... a spoustu dalších věcí.

V dubnu 1968 jsme dostali zprávu z Vatikánu, abychom nic nepodnikali, žádnou reformu, nic. Že to vše je úplně jinak, jiná situace než jak to vypadá. Vypadalo to úžasně, nádherně, že budeme mít svobodu, navzdory tomu tedy angažovaní katolíci zavedli v život dílo koncilní obnovy. To jim ještě prošlo, ale bylo to nakonec stejně zrušeno. Takže ten efekt byl nulovej, vlastně se to vytratilo.

Za normalizace to bylo asi ještě horší, než to bylo předtím, bylo to rafinovanější. Nebylo to, že by někoho zavřeli na deset let, nebo ho pověsili, ale ten útlak pokračoval dál a byl rafinovanější, méně viditelný navenek, ale pořád ta církev byla kontrolovaná stoprocentně.

Ten kdo vám řekl: „Mixo, my tě zničíme“ – Stehlík, tak tedy kolaboroval s režimem?

Jo, to byl kolaborant. Protože oni měli totiž koncepci. Oni se prořekli, když mě chtěli získávat ke spolupráci a já to odmítal, tak ledacos jim uniklo z toho jejich povídání. Takže říkali: „My nepotřebujeme biskupy, my potřebujeme pouze, abychom všude jmenovali kanovníky, a z těch kanovníků si vybereme toho, kterej nám bude vyhovovat, místo biskupa.“ a právě Stehlík dlouhá léta působil místo biskupa, protože tam žádný biskup nebyl a tihle byli informováni o všem, protože to byli jejich lidi. To bylo takhle propojený. Bylo to neuvěřitelný.

Z dnešního pohledu nepochopitelný, to tedy.

Přesně. A to byl totiž systém odkoukán od Moskvy. Moskva ta vedla tuhle politiku vůči pravoslavné církvi. Když ten kněz byl schopnej, měl úspěch, tak ho přesunuli dále než 100 km od Moskvy, jako mě z Prahy. Oni se snažili po dlouhá léta vytvořit klín mezi biskupy a knězi pomocí určitý organizace, která byla určena jen pro některé kněze. Tohle začali v Polsku, tam se jim to vůbec nepovedlo, byla tam úžasná jednota mezi biskupem a knězi. Ale oni to začali aplikovat v Československu, to znamená, že když byl rok 1968 a nepovedlo se

pražský jaro, tak vyvolali v život svou organizaci Pacem in Terris. Bylo zajímavé, že když se mě na to ptali při tom vyslýchání, co na to říkám: „No vždyť je to vaše organizace, to jsou kněží, kteří mají máslo na hlavě nebo maj ženský, anebo maj peněžní problémy.“ a oni mohli puknout vzteky, protože to byla pravda. Skutečně potom tam šli kněží, kteří dostali odměnu za to, že vstoupili do této organizace. Byli perforováni finančně, nebo jim opravovali kostely atd. a já jsem celou tu dobu jezdil za Tomáškem, tak jsem ho úpěnlivě prosil, aby ten nový papež jasně vydal prohlášení, že tahle organizace je nepřijatelná a že nikdo nesmí z kněží být jejím členem.

Konečně přišel rok 1984, kdy přivezl Tomášek od papeže jasný prohlášení, že je zakázáno být členem Pacem in Terris, že to je organizace proticírkevní a že by měli všichni vystoupit. A on potom objížděl všechny vikariáty v republice a požadoval, aby ti kněží vystoupili a samozřejmě jich moc nevystoupilo, protože se ještě báli. Ale hlavně že ten papež prohlásil, že to je špatný. A to bylo jaksi pro mě osobně velká satisfakce. Netoužil nebo nesnažil jsem se o to marně.

V zemích, kde vládla komunistická ideologie, tak většinou stát proti církvi nějakým způsobem vystupoval. Tu víc, tu méně, ale viděl v ní ideového konkurenta. Proč myslíte ale, že to bylo v Polsku jiné, než u nás?

To je pochopitelný. Z dějinného vývoje. Poláci jako národ bojovali staletí proti Německu a proti Rusku. Tam byl odpor proti Rusku odjakživa strašně silnej a jediný, co je stmelovalo, bylo křesťanství. Tam byla silná tradiční katolická církev, a proto si oni na ně nemohli troufnout. Kdežto u nás, my byli odjakživa husiti, bylo to roztrženo, nebyla zde žádná jednota atd. Lepší to bylo možná na Slovensku, ale tam bylo taky to státní hnutí proti církvi. Nemohli dělat to, co u nás. Tam stavěli pořád kostely během komunismu a pracovali s mládeží, kdežto u nás to bylo zakázáno.

Jak jste prožíval ten přesun do Stanovic, to že vás „uklidili“? Neměl jste chuť to zabalit?

No byl to šok. Musel jsem se s tím vyrovnat. Ale co bych jiného dělal? Zřejmě jsem měl v sobě dostatek síly, abych si řekl: „O co vlastně jde. Jeden člověk je dostatečná diecéze, tak já budu holt tady dělat to, co můžu.“ Nemůžu žít ve

chlívku, musím mít domov, čili vybudoval jsem si tady domov. Potom jsem začal opravovat ty kostely. Některé jsem musel zavřít na dlouho, pak jsem je otevřel po čase. Ty kostely byly potom navštěvovaný.

Neuvažoval jste o návratu do Prahy?

To je zase kapitola sama o sobě. Když byl rok 1989, tak se slavily devadesátiny kardinála Tomáška, samozřejmě, že jsem tam byl pozván. Na té recepci za mnou přišli dva pánové z ministerstva kultury a říkali, že by byli rádi, kdybych šel do Prahy ke svatému Jiří. Mlčel jsem, neříkal na to nic. Když přišla zpráva od biskupa Lebedy, že se přesunu do Prahy, tak jsem na to reagoval dopisem, v němž jsem napsal: „Jestliže tohle je přání komunistů, tak odmítám, jestli je to přání biskupa, přijímám.“ Pač to bylo přání komunistů, tak jsem odmítl.

Stal jsem se hlavní osobou ve Varech, začal jsem opravovat kostel sv. Máří Magdalény, velkoryse, za mnoho milionů. Do toho přišel rok 1993, vznik nové diecéze, s tím jsem spadl do této nové diecéze a už jsem neměl jaksi povinnost nebo právo uvažovat o té Praze.

Proč vás chtěli komunisti do Prahy?

No to mi povídejte, to jsem se nikdy nedozvěděl (smích). Asi zřejmě chtěli vyřešit nějaký konflikt u svatého Jiří. Protože jsem věděl, že tam přijdou dominikáni, že se vrátí, stejně jako se vrátili křižovníci do Varů, takže by byla kravina tam chodit. Myslím, že jsem udělal dobře, že jsem tady zůstal, poněvadž tady je takovej bezboženskej kraj, tak proč bych tady nemohl působit kladně jako kněz. Záleží na kvalitě toho kněze a nezáleží na počtu těch lidí, které má. Platí tady ta jeho osobnost a svatost, ta rozhoduje. Takže jsem se snažil to takovým způsobem chápat.

V našem nenáboženském kraji jste byl tedy tak trochu i misionářem (smích).

(smích). Tak trochu jo. A ještě mě napadla jedna poznámka k úkolům sekretáře. To bylo v době, kdy Vatikán chtěl mermomocí rozšířit počet biskupů. A ten Casaroli sem vyslal jednoho svého spolupracovníka, který sem jezdil často, a my jsme ho informovali o zdejší situaci. Ten měl za úkol připravit svěcení biskupů. Bylo ovšem zajímavý, že oni tehdy nemohli tu situaci vůbec pochopit. Dopadlo

to tedy tak, že nakonec jmenovali tři biskupy, kteří byli členové Pacem in Terris. a když došlo k tomu svěcení, tak ten spolupracovník si mě zavolal před arcibiskupský palác a zeptal se mě, co na to říkáme. Já říkal: „Nic horšího jste nemohli udělat.“ „Jak to?“ „Vždyť jste jmenovali pacteriery.“ On řekl: „Mě dal ruku pan Hruža“ – hlavní osoba ministerstva kultury pro církev katolickou, „že dnešního dne bude ve všech novinách článek o tom, že oni vystupují z Pacem in Terris.“ Na to jsem mu odvětil, že udělal velkou chybu, že věřili naší vládě, že to nesplní a bude to ostuda. Tak jsme jeli na svěcení do Olomouce a na Slovensko, toho jsem se účastnil a on řekl: „Jestliže to dopadne tak, jak vy říkáte, tak potom přeručíme jednání s Československou vládou.“ Načež přestali jednat a to bylo jediné ovoce té snahy Casaroliho o ty nové biskupy, a takhle to dopadlo.

No a v šedesátém devátém, když došlo k úmrtí Palacha a to jsem ještě nikomu neříkal, že my jsme šli s panem biskupem za rakví až na Olšany. Účastnili jsme se toho jeho pohřbu.

Ten pohřeb byl, předpokládám taky sledován.

Pochopitelně, ale nám to nevadilo, byli jsme těsně u hrobu s otcem biskupem.

Nepředhodili vám to někdy estébáci?

Ne, o tom nikdy nemluvili, asi jim to uniklo, nebo nevím...

Ještě jsem o vás četl, že jste měl nějakou příhodu s agentkou StB a KGB, povíte mi o tom?

Poněvadž to estébákům nevyšlo, ta moje kolaborace, tak řekli, že to skončí špatně. Dopadlo to tak, že mě nakonec tedy pozvali k výslechu, přišli s velkou složkou se všemi proviněními – kázání, práce s mládeží, první kamna v kostele atd. Ale já věděl, že oni mě chtějí zničit, protože já měl známý, kteří měli styky s ÚV KSČ a tam byla ideová komise a na tý komisi jednali o případu Mixa.

Všichni lidi věděli, že jsem sledován. Vždy byli v kostele nějaký osobnosti, které tam nepatřily. Nakonec ale přišla nějaká ženská a řekla, že chce být pokřtěna. No tak jo, proč by nemohla být pokřtěna. Několikrát jsem se s ní katecheticky setkal a potom najednou poslala dopis biskupovi Tomáškovi, že se mnou čeká dítě. Kravina... Já jsem v životě teda neměl s ženským žádný techtle mechtle,

i když jsem byl šťastně zamilovaný. Ale to bylo v době, kdy ještě žádný sex neznamenal ženit se a jdeme na to. To byla normálně čistá láska.

Takže došlo potom k tomu přesunu, na Štědrý den jsem čistil roury u jediných funkčních kamen, přijdu nahoru a ona ležela na gauči. Na Štědrý den jo... Tak jsem se jí asi čtyři hodiny snažil přemluvit, aby uznala, že to je kravina, aby odešla, načež se konečně sbalila, ale jakmile vstoupila do auta, tak se vrhla na klíčky. Chtěla vzít klíčky. Dostala za úkol setrvat se mnou pod jednou střechou noc. No tak tohle se jim nepodařilo.

Za nějaký týden přijedu z Varů z nedělní mše svaté, přijdu nahoru a zase tam ležela. Dole zamčino. Ona rozbila okna dole na faře a vnikla tím rozbitým oknem dovnitř a tam si lehla. Já se obrátil, šel spát k sousedovi, kterej byl dobrej katolík, a volal jsem policii, že se tady někdo vloupal do fary, aby si ho vyzvedli. Takže oni přijeli ráno autem, vyzvedli si ji a mě to jako namíchlo a řekl jsem dost.

Použiju toho termínu paní tajemnice – psychologická vražda. Jel jsem do Prahy, tam jsem vyhledal jednoho prokurátora, který byl trošičku jako příznivej pro tu věc a řekl jsem mu, jestli v tom můžeme něco udělat. On řekl, že nejde podat žaloba, ale pouze stížnost. A tak jsme podali stížnost na to, co se mnou dělal, přijeli dva páni, posadili se sem ke stolu a říkali: „Vždyť mi pro vás chceme to nejlepší.“ „Co je to nejlepší,“ odvětil jsem. „No abyste mohl žít s tou dámou.“ „Dámou? Vždyť to je vaše estébačka!“ Pan biskup zjistil, že je dokonce členkou KGB. Nejenom tedy estébačkou. Jiná šarže... Takže jsem řekl, že jestliže to nepřestane, že využiju známosti vyslanců a oznámím do celý Evropy, co se dělá s kněžíma u nás. Načež tohleto přestalo, ale sledovat mě nepřestali. Hlavně co dostávám za korespondenci, peníze atd. Skončilo to ovšem až v roce 1984 výsledkem ve Varech. To bylo poslední setkání s těmahle pracovníkama.

Takže i při mších byli přítomni estébáci?

Jo, to se vědělo, věřící to věděli. Estébáci si rovnou ta kázání natáčeli a mohli to proti mně použít v Praze při výslechu, že jsem mluvil skutečně proti nim.

A kul jste tedy nějaké protistátní pikle ve Stanovicích?

Ne (smích). Ono bylo totiž protistátní, že jsem vykládal evangelium.

Jak s odstupem času vzpomínáte na minulý režim, co si myslíte o komunismu?

Komunismus je vyloženě věc v kořeni zlá a byl právě omyl těch Dubčeků, že se domnívali, že lze ten socialismus nějakým způsobem zlidštit, to prostě nejde, protože to je normálně vyložené zlo. Autor komunismu, Bakunin, napsal v roce 1905, že se přihlašujeme k programu Satana. Vyloženě tedy k tomu maximálnímu zlu, takže na tom není nic dobrého.

To ovoce je známo. Co dělal Stalin, co dělali všichni ti papaláši. Čili to je prostě výron maximálního zla ve 20. století. A tohle se připravovalo od počátku novověku a vzniklo to v okamžiku, kdy došlo k velkému omylu – lidé začali vědecky pracovat a domnívali se, že stačí lidský rozum a přírodní zákony, aby mohli všechno změnit. Nastává doba sekularizace, odloučení toho božského od toho profánního. A to je začátek veškerých malérů, poněvadž do toho spadá Francouzská revoluce, která ničí křesťanství. A pokračuje to v tom 19. století velikým zápasem proti církvi, který byl velice silný, a vedli ho hlavně zednáři. To je odnož středověkého okultního hnutí a okultismus znamená praxi proti Bohu. To jsou skoro až ty satanské praxe.

No a tohleto se stupňuje a v okamžiku, kdy dochází k těm velkým hospodářským a politickým krizím, což je úžasný pro vznik diktatur. A to je nebezpečí současnosti. To furt existuje. A teď vzniká ten nacismus, předtím tedy komunismus – sovětský systém. Zase je tam hlavní boj proti pánu Bohu, proti církvi, to je typické u všech diktatur. A jedno nás může jaksí udivit – proč tak inteligentní národ jako byl německej, proč mohl sednout na lep takovému psychopatovi jako byl Hitler? Když jsem byl zaměstnán hned po maturitě v německém podniku, tak jsem se ptal svého vedoucího, Němce, jestli by mi mohl vysvětlit, proč se Hitler dostal k moci a on říkal: „No velice snadno, já jsem bydlel u Lipska a tam se dělníci v továrně vzbouřili proti Hitlerovi, přijeli auta, všechny dělníky postříleli a to způsobilo takovej strach v ostatních okresech, že ti lidi proti tomu přestali veřejně bojovat. Nakonec on velice inteligentně využil situace nedostatku a krize, spojil se s magnáty, kapitalisty, zbrojaři. Začal lidem dávat chléb, stavět dálnice, zbrojit a připravovat válku. Takže to celkem bylo pochopitelný.“

Ovšem co se dělo v SSSR, to je nepochopitelný, to byly hrůzy, miliony mrtvých, gulagy, hladomor kvůli kolektivizaci atd. Prostě zásahy. Říkám lidem: „Všimněte si, že když je něco nerozumný, není to od Boha. Když je to iracionální, je to od ďábla, protože ten nepoužívá rozum, ten dělá jen proti člověku.“

A všimněte si taky, že typický pro současnost je odosobnění. Jsou tu samé koncerny, nikdo neví, komu to patří. Když chci zavolat na ČEZ, že něco mám, tak se nedovolám, jsou tam neosobní informace, někdo tam říká, že mám něco zmáčknout, já mačkám a čekám. Stáváme se čísly. Všude jen čísla a to je známka toho, že ten rohatej má převahu ve světě, neboť on nenávidí osobu a osobu Ježíše Krista. Takže to odosobnění, mlžení atd. tak se mu dobře žije. Lidi nevědí, komu patří Globus, všichni ho potřebují, nikdo neví, komu patří Škodovka atd. Teďka se zjišťuje, že tyhleto koncerny mají všechno v rukou hospodářsky, ale i politicky. Že demokracie ani strany už nejsou potřeba, že ve všech postkomunistických státech vše řídí oligarchové, miliardáři, kteří mají hodně peněz. Takovej Putin má 50 miliard dolarů. Ovládají ten stát jinou cestou. A teď jde o to, jestli jim záleží nebo nezáleží na lidech. Globální kapitalismus, to je vážně zlo. To není řešení. Ten stát musí být sociálním státem, tam se musí řešit otázky těch potřebných, poškozených, invalidů a dalších, kteří nejsou schopni se dostat k nějaké práci nebo zajištění. To musí být sociální záležitost.

Zase to nelze bez božího řádu, a když lidi opustili desatero, tak to pochopitelně musí nahradit něčím jiným a oni to nahradí něčím, co není v pořádku. Katastrofa je v tom, že ti lidi se domnívají, že ten člověk je v podstatě dobřej. Člověk je podle nás poznamenaněj Adamovým hříchem, tzn., že má nějakou genetickou vadu a je schopen velkého zla. Každý člověk je schopen být brutální vrah, když se semelou okolností. Čili potřebuje, aby se řídil určitým řádem a ten řád je řád boží, který je vložen do přírody. Říkám lidem: „Všimněte si, jak dobře funguje Slunce a Měsíc. Kdyby byl v rukou člověka, nikdo by nevěděl, jestli by vůbec vyšlo? Byl by to bordel jako u nás. Bůh miluje řád a ten řád vložil do všeho a taky do člověka.“ Když je člověk přirozeně dobřej, je to v pořádku. Zním lidi, co jsou nevěřící a jsou přirozeně dobřej a lze na nich budovat společenství a je s nima možno žít solidně.

Jak jste prožíval to, když padl komunismu?

V tu dobu jsem nejezdil do Prahy na manifestace. Byl jsem překvapen, protože jsem to nečekal. Sice jsem věděl, že ta osobnost Jana Pavla II. není náhodná, že on je ten bourač toho polskýho systému, ale že to přišlo tak řetězově, náhle. Řekl jsem si, že to nemůže být samozřejmý a teďka jsem zjistil, že vlastně ty komunistický špičky o tom dávno věděly a že se na to připravovaly. Takže jsem v lednu 1990 četl v kostele dokument vydaný KSČ, kde je napsáno: „Vzdáváme se politické moci, ale zůstáváme u peněz, nepouštíme hospodářskou stránku.“ Tady začali vyhazovat ty komunistický ředitele, načež je za pár měsíců znovu přibrali, protože to všechno měli v rukou finančně.

Když jste mluvil o papeži Janu Pavlu II., četl jsem, že jste se s ním několikrát potkal, jak na něj vzpomínáte?

Setkal jsem se s ním ve Vratislavi v roce 1970, byli jsme tam vysláni s panem biskupem na oslavu 25 let slezských diecézí. Já s ním měl krásný zážitek, sloužil jsem s ním mši svatou, to byl fantastickéj zážitek a potom jsem s ním hovořil soukromě. Ptal jsem se ho na situaci v Polsku a na ohlas koncilu v Polsku a musím Vám přiznat, že tady platí ta pravda, že když se člověk setká s osobností, tak že nemůže prostě na to setkání, ani na ta slova, zapomenout a to mi pomohlo, abych pochopil, proč ti učedníci nemohli zapomenout to, co jim Kristus říkal, a že to potom dali na papír. Setkali se s osobností. Nádherná osobnost, přímo to z něj čišilo. a byl zajímavý jeden moment, když jsme byli pozváni k němu do Krakova na návštěvu, tak jsme tam s Tomáškem přijeli, přijal nás sekretář Diviš, ale říkal, že musíme počkat, než se pan kardinál domodlí. Čili on dal přednost Bohu před námi, to se mi taky moc líbilo, to byla osobnost par excellence.

A co papež Benedikt XVI.?

Je zajímavý, že jsem četl knížku od jeho spolupracovníků a tam se píše, že bohužel jako papež selhal. A sice proto, že se podařilo ho izolovat od správných informací. A že on nezvládl tu situaci, která ve Vatikánu nastala – finanční stránka, pedofilní atd. Prostě neměl sílu na to, aby to nějakým stylem ustál a proto bylo logický, aby uznal, že už na to nemá. Ale mně seděl po stránce teologický, byl to vynikající teolog a hlava velice moudrá a otevřená. Co on

napsal, to sedělo. Ale asi neměl na to praktické zvládnání té církve. Teďko očekáváme, jak to dopadne s Františkem. Ten jako vyčíhl, že to je ve Vatikánu shnilý. Kardinálové si dělají, co chtějí, dělají mafie, pokoušeli se zabránit dokonce jeho volbě. Byl to sekretář Benedikta XVI. a bývalý sekretář Jana Pavla II., kteří dělali různé komploty, to jim nevyšlo a musí mít na něho vztek, protože on zničil takový tu glorifikaci papeže. Papež je nedotknutelný, k němu nesmíte, nemůže dělat to, co dělají normální lidi. a teď přijde Bergoglio (světské příjmení aktuálního papeže Františka – poznámka autora), načež spí u svaté Marty, chodí s táckem pro jídlo, ó hrůza to pro ně musela být. Žádné limuzíny, stačí mu malé auto, dokonce chodí pěšky... No a největší hrůza, která je zaskočila – „Bongiorno,“ proč neřekne Chvála Kristu nebo Pochválen buď Ježíš Kristus, to je muselo přímo nasrat (smích).

Jak to dopadne, nevím, jestli ho teda nějakým způsobem nevodkráglou nebo neznemožní. On to pochopil a zvolil si komisi kardinálů, aby to nebylo na něm, a uvidíme, co se mu podaří zvládnout. Snad se mu podaří zvládnout ta finanční stránka, aby nebyla ta církev ostudná kvůli penězům.

Vnímáte ho tedy pozitivně?

Ano, měl jsem zajímavý zážitek, když byla volba nového papeže a vyšel na ten balkon, jak jsem ho viděl, tak ta jeho tvář se mi ztotožnila s tváří svatého Františka, jak ho znám z fresek. Čili najednou jsem si řekl, že to je nějaká zajímavá shoda těchto dvou osobností. Preferuje tedy chudé, nemohoucí. Kristus vystupuje vždy na ochranu chudých a ubohých a odmítá bohatství, řekl, že chudoba je křesťanství, takže uvidíme, jak si bude počínat a jak bude bojovat s odporem.

Vnímáte nějakou změnu věřících od doby komunismu do teď?

Tady je jedno pravidlo. Církvi vždycky prospívá, když je pronásledovaná. Čili za komunismu byla pronásledovaná, proto to pomáhalo katolíkům, že museli jako zapracovat. Teď přišla svoboda a to je vždy katastrofa, protože když máme svobodu, nemusíme se tak snažit. Všichni propadli materialismu, konzumu atd. nevyjímaje žádného Čecha. Duch světa je agresivní a je sekulární, proti duchovnu. Čili teďka zase jsou katolíci vystaveni tlaku odolat tomu zesvětštění. Což vidíme na západních křesťanech. Ti všichni mizí. Jsou odhady, že

křesťanství zmizí z Francie a Německa během dvaceti let – nebudou kněží. Když nejsou kněží, nejsou svátosti, není žádný duchovní život a všechno je v čudu.

Dá se to nějak zvrátit? Pomocť tomu?

Ne, musíme vycházet z jedné pravdy. V oblasti ducha platí, že rozhoduje pouze povolání. Ke všemu musí být člověk povolán Bohem – ať je to kněžství, manželství, lékařina, vědecká práce atd. musí být ten člověk povolán. To povolání je otázkou, zda budou nějací lidi, kteří budou ochotni být povoláni a vyvoleni. To já nevím.

Jsem optimista po té stránce, že vím, že nikdy nebyla situace z hlediska církve jiná. Že se pouze zdálo, ve středověku, že je hodně křesťanů. Nás ujistil profesor církevních dějin, že středověk nebyl žádná křesťanská doba, že to je omyl, že ti lidi nevěděli vůbec, o co jde, že nebyli vzdělaní, maximálně se naučili otčenáš, žili v bídných poměrech, a když viděli kostel plný světél, svíček a ornátů, tak to pro ně bylo jako televizní představení. A že se vlastně zjišťuje, že celou dobu těch křesťanských dějin to bylo vždy jen hrstka svatých, těch opravdu věřících, kteří jako nesli na těch bedrech to pravé křesťanství.

Pravdu měl tedy Benedikt XVI., který řekl, že budou v budoucnu pouze ostrovy křesťanů, neboť reformu nezpůsobí synody nebo koncily, ale svatí jako byl svatý František z Assisi, svatá Terezie z Ávily, kteří byli kristovými a ne, kteří byli u Krista. Většina těch lidí, kteří byli v církvi, byli pouze u Krista. Ti lidi, kteří přišli do Ameriky a pobili indiány, ti křesťani, kteří prodávali otroky, ti křesťané, kteří za průmyslové revoluce zotročovali děti. Prostě tihle lidi nebyli křesťany.

Lidi dělají tu chybu, že poukazují na to, že církve byla špatná atd. Pravý křesťan musí být konvertován, obrácen, musí opustit ducha světa a musí žít naplno z božího ducha. Jiný křesťanství autentický nevzniká, a pokud budou nějaký ostrůvky těchto povolaných, tak z nich můžou vznikat eventuálně kněží nebo správná manželství atd., ale nebude toho mnoho. Bude to jen malá vrstva, možná že toho bude u nás málo, ale víc v Asii či Africe. Tam mám trošičku obavu, hrozně se to mícha s přírodním náboženstvím a oni to nejsou schopni pochopit to obracení, to dokonalý obracení na nového člověka, což je vyžadováno Kristem. Dává k tomu potřebné pomůcky, spíš je to takový vnější.

Ke svým devadesátinám jste dostal od Kardinála Duky Svatovojtěšskou medaili, ceníte si ji?

Daj-li medaili, nedaj-li medaili... (smích) Takže nakonec dali medaili. Je to hezký, že si na mě pan kardinál vzpomněl, ale jinak mě to nechává v klidu (smích).

Ještě mě napadá, jaká je situace při nedělní mši svaté? Chodí na ni dost lidí?

No tady na vesnici chodí lidí málo, ale jsou to lidi perfektní, chodí sem například Marek Eben s manželkou, jeden akademický sochař, několik lékařů a zdejší obyvatelé. Jiná situace je v Březové, tam je kostel plnej. Chodí právě ta skupina lidí, které jsem učil, už se svýma dětma. Tam je někdy hodně dětí, když je dobrej den a je otčenáš, tak vyzvu děti, aby přišli ke mne, vytvářejí kruh, drží se za ruce atd. Někdy jich bývá i přes dvacet. No a teď jsem zvědav na novýho biskupa. Slíbil, že bude jezdit po farách, tak jsem zvědav, co se mnou udělá. Jestli řekne, že to už nemá smysl, abych tady byl, že jsem už prastarej nebo zda mě nechá dožít, to záleží na něm. Je to mladej muž, 49 let. Nevím, co bude...

Co vy byste rád?

Mě to je fuk, přijmu to, co přijde nebo má být.

Tak moc děkuju za rozhovor.